

la cersa

Butlletí del Centre d'Estudis Històrics de Sant Llorenç Savall

Número 3 - Agost de 2004

LA

GUERRA

CIVIL 1936-1939

A SANT LLORENÇ SAVALL

la pitjor tragèdia
col·lectiva del segle XX

La vida al poble: Inflació i atur

La moral de la població es ressentia malgrat les entusiastes pintades amb quitrà a les parets de "No passaran". A mitjan març els bombardejors de l'aviació italiana sobre Barcelona i Granollers, amb moltes víctimes civils, s'escoltaren des del poble. La inflació, ara galopant, va anar minvant el poder adquisitiu. Per exemple el preu oficial de la llenya passà de les 2,25 pta els 100 kg de juliol de 1937 a les 6,25 pta de febrer de 1938.

L'escassetat d'aliments feu que la majoria de famílies conreessin horts per a la seva subsistència. A les hortes es van haver de fer tornos de vigilància nocturns per evitar el pillatge, i un preg anunciava que es castigaria els pares dels infants que prengessin fruita.

Per afrontar la crisi de subsistències es restringí el racionament dels aliments i productes de primera necessitat, i l'Ajuntament decidí retenir les targes de racionament dels que tenien rebuts pendents de pagament. L'horari de les botigues -aproposta del sindicat únic de la CNT- fou intensiu: de 6.30 a 14 hores i els dissabtes de 6.30 a 9. També es suprimí la tocineria col·lectivitzada i la venda de porc tornà a dependre dels comerciants. Aliments abans destinats al bestiar com les garrofes o els naps formaren part de la dieta, juntament amb el pa de morenc o les coques de farina d'ordi. La ingesta sovintejada de guixes provocà algunes malalties. Per l'agost l'Ajuntament demanà al Laboratori Municipal de Barcelona mil unitats de vacunes contra els tífus, mentre la tuberculosi feia estralls. El preu del litre de llet pujà a les 1,30 pta. Malgrat l'increment es denunciaren sis ramaders per igualar-la. La guàrdia d'assalt s'estatjava a la Torre de Cal Blasí, seu de l'Ajuntament. Els carabiners cuidaren l'ordre públic i, guiats per llorençans anaren a la recerca i captura dels soldats desertors i d'emboscats. El juliol els cenetistes havien creat la cooperativa de consum "Sol i Vida", que s'estatjà als locals de la Rectoria.

Des de la tardor de 1937 s'havia produït una important caiguda de la producció industrial per manca de subministraments i d'energia, i la feina escassejava. La reivindicació salarial dels treballadors per contrarestrat l'augment incessant de preus es manifestà pel desembre. L'Alcalde Solà negocià una puja de salaris amb els obrers de la construcció i els carreters de llenya. Si els treballadors forestals acceptaren un acord, no fou així amb els paletes i peons que acordaren dissoldre la col·lectivitat. Els empleats municipals també reivindicaren una mesada doble i un increment del sou per a 1938. Aquell hivern el fred fou molt intens i els penellons eren a l'ordre del dia. El 2 de març el consistori facultà l'Alcalde Solà per subvencionar els casos de veritable necessitat alimentària dels veïns.

L'Escola nova unificada

Uri dels àmbits en què es progressà adequadament fou el de l'escola. La Generalitat creà el 1936 el CENU (Consell de l'Escola Nova Unificada), l'objectiu de la qual era una escola única, gratuïta i

La torre de l'Albagés, fou incautada i destinada a escola

laica, amb coeducació de nois i noies i en català, inspirada en els principis racionalistes del treball i la fraternitat humana. El març de 1937 l'Ajuntament acordà instal·lar un nou centre escolar a la torre expropiada de Josep Albagés, del carrer Francesc Macià (ara Ripoll). El municipi es feia càrrec del mobiliari, la llum i l'aigua, i sol·licità a la Generalitat la dotació de mestres per a 351 alumnes (60 de 2 a 4 anys d'edat; 157 de 4 a 8 anys i 137 de 8 a 12). Aquesta escola es complementà amb la ja existent al carrer Vapor (ara Casa de Cultura) de manera que els nois i noies residents a banda i banda de la carretera anaven a l'una o l'altra. Els mestres nomenats oficialment foren l'Andreu Auladell, la Dolors Bonet, la Delfina Malé, ajudats pels voluntaris Rafael Garcia i la religiosa secularitzada Amelia Malo. També s'arranjà l'antiga casa de religioses per a emplaçar-hi una escola de pàrvuls i guarderia infantil.

El desembre s'hagueren de desinfectar les escoles a conseqüència d'una epidemia de sarna i molts alumnes anaven amb el cap rapat per evitar els polls.

Els refugiats

Malgrat les dificultats creixents de la població, un nou problema afegit fou el de l'acollida de refugiats procedents de la zona de guerra. Els primers dinou arribaren l'estiu de 1937 i foren acollits per diverses famílies. Eren bàsicament dones, ancians i mainada, puix que els homes eren al front. A final de setembre de 1937 arribà un nou contingent de 96 refugiats procedents d'Astúries (Avilés, Gijón, Mieres o Po) i, en menor nombre, de Guadalajara. Una refugiada asturiana Angelita Blanco, pescadora, va infantar al poble.

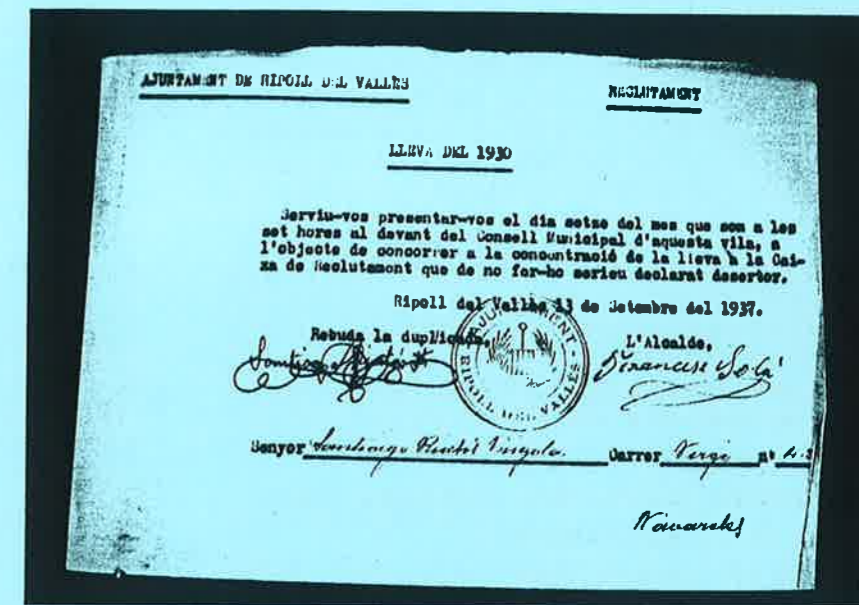
Als refugiats calia buscar-los estatge i proporcionar-los aliments. L'Ajuntament examinà la situació i decidí instal·lar les famílies aco-

llides a la caserna de la guàrdia civil i, a les dones i infants al Convent de les monges del carrer Nou que arranjat per escola bressol. També aprovà adjudicar-los una pensió diària de 2 pta, les quals, juntament amb les 2 pta que rebien d'ajut de la Generalitat, els haurien de permetre mantenir-se. Així mateix els facilità la carta de racionament amb els mateixos drets i deures que els llorençans.

Per fer front a la despesa s'acordà carregar amb un 5% els sous dels obrers i passar una quota als industrials. El desembre el número de refugiats baixà de 115 a 85, perquè a una trentena els traslladaren a Caldes d'Estrac (Maresme). L'Ajuntament llorençà va ser solidari amb altres comunitats com Euskadi o aportà diners per als combatents al front.

Malgrat la guerra la República cuidà l'ensenyament.

Ofici de l'Ajuntament de reclutament d'un soldat de lleua.

4) - El front de l'Ebre

La guerra continuava favorable a les forces rebels i la moral de reraguarda lleial a la República s'en ressentia. El març s'inicià l'ofensiva franquista a l'Ebre, alhora que les tropes alemanyes envaiaren Àustria, i Hitler entrava a Viena. El 3 d'abril les tropes del general Yagüe ocuparen Lleida i, dos dies després, Franco, des de Burgos, derogava l'Estatut de Catalunya, "En mala hora concedido por la República", segons resa el decret.

A raó del desastre militar que suposà per a l'exèrcit popular l'esfondrament del front de l'est, el govern va dimitir. Els socialistes moderats encapçalats per Indalecio Prieto, partidaris de negociar la pau amb Franco amb mediació internacional per salvar vides i preservar la democràcia, sortiren del govern. El Dr. Juan Negrín presidí llavors un govern d'"Unidad Nacional" amb predomini comunista, que fou el darrer govern de la República.

El mes d'abril Franco s'instal·là a la riba dreta dels rius Segre i Noguera Pallaresa. En l'intent desesperat d'aturar l'ofensiva, el govern republicà mobilitzà successivament a tots els homes disponibles des del 17 anys (la coneguda com a lleua del "biberó") fins als de 40 anys d'edat. Naturalment molts dels cridats es féren l'escàpol i el poble reaccionà contra els desertors i emboscats. Les juntes dels sindicats CNT i UGT demanaren a l'Ajuntament mesures de reopresalia contra els familiars i proposaren deixar-los sense tarja de racionament o fer-los acollir refugiats. Una assemblea celebrada al Royal decidí crear una Comissió ciutadana per intervenir-hi, però aquella mateixa nit -se suposa que els propis emboscats- pintaren

Quatre soldats llorençans de la lleua del biberó que lluitaren a la batalla de l'Ebre: Jaume Puigdomènec, Antoni Otzet, Llorenç Roma i Jaume Salvà. (AFS)

amb quitrà una creu a la porta dels domicilis dels llorençans comissionats. El maig per acord de la junta central de la CNT i la UGT s'acordà retirar la tarja de treball a tots els treballadors amb familiars amagats o desertors.

Derrotisme a reraguarda

La situació d'angoixa i precarietat a la reraguarda, -des de mitjan 1938 el desig de tothom era que la guerra s'acabés-, provocà la

Criar aviram per pal·liar la falta d'aliments

Diversos segells de la CNT, el sindicat majoritari

MAI MÉS

La guerra dita "civil" va ser un període terrible de la nostra història més recent. La sublevació d'una bona part de l'estament militar que es rebel·là contra el règim democràtic de la II República, va comportar la divisió d'Espanya en dos blocs ideològics irreconciliables que lluitaren aferrissadament per l'hegemonia militar i política: D'una banda els republicans, desbordats per la revolució social; i de l'altra, els militars colpistes i la dreta sociològica, acabdillats pel general Franco amb la benedicció de l'església catòlica i el suport dels governs totalitaris d'Alemanya i Itàlia. La guerra a Espanya fou l'avançada de la que s'encendria poc després a Europa i el món enfrontant les democràcies al·liades als règims feixistes. Va ser una guerra de desgast on el bàndol rebel dit "nacional" retardà el seu desenllaç militar per tal d'emprendre una veritable croada, consolidada per la jerarquia catòlica, amb l'intent d'anoerrar tot rastre de liberalisme i, acabar de soca-rel amb tota possible dissidència futura.

Una generació sencera (la dels homes nascuts entre 1900 i 1921) es va veure directament implicada en el conflicte bèl·lic i, les generacions anterior i posterior, en van patir directament les conseqüències. Com en qualsevol altre fet social va haver-hi tota la gama d'actituds de la condició humana, des dels idealistes als mercaders.

Aquesta que llegireu és la història de la terrible guerra civil a Sant Llorenç que provocà trenta víctimes mortals. No hi ha "bons" ni "dolents" en un sentit estricte. He preferit explicar amb fredor els fets sense deixar-me endur per les emocions. No sé si ho hauré aconseguit. En qualsevol cas demano comprensió i disculpes per si algú lector es pot sentir ferit. En general tothom va actuar com les circumstàncies li van permetre, i també cal tenir en compte quines eren aquelles circumstàncies, molt diferents i, decididament no extrapolables a les d'avui.

La condició humana, en condicions extremes, es posà de manifest en tota la seva grandesa o misèria, amb episodis de por, de coratge, de solidaritat o de personalisme, sempre al servei d'uns ideals, o si més no, de la supervivència. Molts dels protagonistes d'aquesta història van viure peripècies personals extraordinàries, i cada cas és un món. La guerra va afectar tothom. Tot i que l'acció d'armes era fonamentalment masculina, les dones patiren les privacions materials de la reraguarda, però patiren sobretot per la sort dels seus pares, marits, fills, amics i companys. La seva participació durant i després del desenllaç del conflicte, va tenir un tó heroic, en la difícil quotidianitat.

Recuperar la memòria col·lectiva d'aquell període històric, sotragueja encara moltes consciències. Però crec que és un exercici necessari perquè no quedi en l'oblit. Perquè des del seu coneixement s'anatemitzi la guerra com a gran fracàs col·lectiu, i perquè mai més es pugui tornar a repetir.

Conèixer el passat per encarar el futur: per reforçar precisament el diàleg constructiu, és a dir la democràcia, l'acceptació de l'adversari, i per fer, definitivament, la pau. Acabada la guerra la memòria dels del bàndol vencedor va ser rescabada i enaltida. No així la dels vençuts que patiren l'oblit i la ignomínia. Per això aquesta aportació a la història local vol ser també la vindicació dels oblidats, i testimoni de reconeixement a tots els llorençans que d'aprop o de lluny van patir la guerra civil. Perquè mai més la guerra sigui possible. Mai Més!

Jaume Valls i Vila

Sant Llorenç Savall, estiu de 2004

FELIU PUIGDOMÈNECH, en el record

Dedico aquest treball a Feliu Puigdomènech que ens va deixar quan enllestem aquesta revista.

En Feliu era una persona que visqué els fets de la guerra civil quan era un noi que repartia els diaris al poble. La seva memòria era molt bona i va aclarir-me alguns passatges foscos de la història no reflectits als papers. També voldria agrair la paciència de Jaume Salvó, de Gertrudis Rovira, de Josep Agell, de Joan Margenat, Ramon Molina, del rector Joan Vila i del personal administratiu de l'Ajuntament per facilitar el treball a l'arxiu.

A tots ells moltes gràcies. Va per tú, Feliu!

lacera

Butlletí de l'entitat LACERA
(Cercle d'Estudis històrics
de Sant Llorenç Savall)

Adreça postal: C/ Canigó, 15
08212 Sant Llorenç Savall

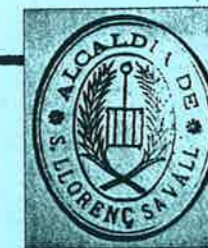
Any II núm. 3
Agost 2004

Preu per a no socis 2,5 €

Direcció i realització:
Jaume Valls i Vila

Fotografies: Arxiu Municipal, Albert Vicens,
Jaume Valls i Vila, Josep Ma. Nogué, Arxiu
Jaume Salvó

O) "El alzamiento" o la insurrecció militar

Els segells de l'Ajuntament i d'Esquerra Republicana de Catalunya

El 17 de juliol de 1936 es produí el sollevament de la part més conservadora de l'exèrcit espanyol contra el govern de la II República a les places marroquines de Melilla, Tetuan, Ceuta i Larache, alshores sota protectorat espanyol, on els militars rebels proclamaren l'estat de guerra. L'endemà, 18 de juliol, alguns comanaments militars s'alçaren també en armes a diferents llocs de la península, ocupant una part important del territori: Galícia, Castella i Lleó, La Rioja, Navarra, part d'Aragó, Vitòria, Mallorca i una part d'Andalusia i Extremadura a més de les illes Canàries i les places africanes. Per l'"Alzamiento" comptaren amb l'ajut de propietaris, d'elements monàrquics i conservadors, de requetès i falangistes. És a dir que es rebel·là una bona part de l'estament militar i tota la dreta sociològica, recolzada per la banca i beneïda per les jerarquies de l'església catòlica.

El 19 de juliol a Barcelona la guàrdia civil i d'assalt, però sobretot, grups d'obrers armats, venceran, després d'una cruenta lluita al carrer, la rebel·lió d'algunes unitats militars i d'elements feixistes que els donaren suport. Amb la rendició dels rebels, la sublevació militar

havia fracassat a tota Catalunya, però havia reït a mitja-Espanya. A Sant Llorenç, que pel juliol de 1936 comptava una població de 1.646 habitants, la guerra va estar marcada pels fets revolucionaris produïts a l'inici del conflicte, però sobretot per l'activitat de la reraguarda, puix que no va haver-hi front de lluita fins a l'entrada al poble de les tropes rebels d'ocupació el dia 29 de gener de 1939.

La guerra dita civil va estar marcada pels següents períodes:

- 1) De juliol a octubre de 1936. La revolució social.
- 2) D'octubre de 1936 a maig de 1937. Aprofundir la revolució o guanyar la guerra.
- 3) De maig de 1937 a març de 1938. Regularització i afany de guanyar la guerra.
- 4) De març a novembre de 1938. El front i la batalla decisiva de l'Ebre.
- 5) Novembre 1938 fins al final. Derrotisme i retirada.
- 6) Els primers temps de la postguerra.

I) La revolució social: el domini dels llibertaris

Segell del Comitè

Els primers dies d'esclat revolucionari

En aquells primers dies de revolta, després de vèncer a Barcelona als facciosos el 19 de juliol, a tot Catalunya els milicians armats eren l'únic poder efectiu. Els revolucionaris assassinaren a persones significades mitjançant els anomenats "passejots" i "consells de cuneta", és a dir, sense un judici previ. Els autors foren "elements incontrolats", per les organitzacions obreres, principalment els petanyents a la CNT-FAI. Les víctimes civils foren sobretot els religiosos, els propietaris acabats o persones de dreta significades en la seva actuació política.

Aquests primers compassos revolucionaris no van tenir incidència a Sant Llorenç, que visqué en tranquil·litat fins el dimarts 21 de juliol. Tant és així que el diumenge dia 19 i el dilluns dia 20 se celebraren misses amb normalitat. Però l'endemà l'església ja quedà proscria i, les patrulles de milicians armats, formades per homes d'organitzacions obreres i camperoles (CNT i UR) i per militants d'esquerra, amb un marcat protagonisme dels joves faistes de la CNT, senyorejaren el poble. La guàrdia civil havia rebut ordres a tot Catalunya de no intervenir, i els sis guàrdies del "puesto" es posaren a disposició del Comitè i deambularen sense uniforme, amb granota blava i desarmats. L'Ajuntament electe el 1934 va quedar totalment desautoritzat.

A Catalunya, ja conjurat l'"alzamiento", el govern de la Generalitat que presidia Lluís Companys, desbordat pels aconteixements i forçat pels milicians armats, els cedí el poder, i així es constituí el 21 de juliol a Barcelona el Comitè de Defensa i Milícies Antifeixistes, format per tres representants d'ERC, tres de la UGT, tres de la CNT i dos de la FAI. És a dir que s'institucionalitzà el nou poder revolucionari d'hegemonia llibertària.

La casa incautada de Cal Blasi seu del Comitè de Milícies i de l'Ajuntament

El Comitè de Milícies Antifeixistes

A Sant Llorenç exercí el poder el Comitè revolucionari, anomenat "Comitè Local de Defensa, Milícia Antifascista de San Llorenç Savall". Era presidit pel paleta Josep Castella i Ros, àlies "El Rosset", i format pels també cenetistes Joan Clotet i Corominas, Llorenç Brossa i Utset i Joan Parera i Daví i pels militants de l'ERC Joan Riatós i Francàs i Joan Trench i Vila, que en fou el secretari. Fent costat a aquests dirigents s'hi sumaren molts altres idealistes revolucionaris com a milicians armats. El Comitè concentrà els membres del somatent, en el local que havien incautat, la torre de Cal Blasi (propietat del terrassenc Jaume Blasi i Buxeda), on se's confiscaren les armes juntament amb les dels caçadors. El Comitè establí controls a les carreteres d'entrada al poble, tot i que, ben aviat, aquests foren desmantellats. Per testimonis orals recollits sembla ser que algunes dones joves participaren també de l'efervescència revolucionària amb el mocador vermell al coll.

Els milicians llorençans van respectar totes les vides de la gent del poble, -fins hi tot plantant cara a elements i escamots forasters-, però l'escenari de revolució creà un cert ambient de terror entre el veïnat. Les organitzacions sindicals i polítiques revolucionàries s'incautaren dels locals de l'església, com els del Patronat i la Rectoria, d'edificis privats, i també d'algun mas com la Pregona o algun habitatge particular, utilitzats per al servei públic o com a seu d'organitzacions revolucionàries. També s'incautaren i serviren dels pocs vehicles a motor existents del poble. El Comitè posà en circulació cartes amenaçadores exigint diners a les persones més acabalades. La situació d'hostilitat creada va portar alguns llorençans d'ordre a fugir del poble per amagar-se en domicilis de familiars i amics, puix que temien per la seva seguretat personal. Al poble la primera evidència de que la revolució segava vides fou la troballa, al revolt del Miquerillo, d'un primer cadàver, el de l'advocat barceloní de 65 anys Lluís G. Vila i Bassols, assassinat per forasters el 24 de juliol (crim que fou adjudicat als Comitès de Caldes o de Sant Feliu de Codines), i que fou enterrat al cementiri. El més impactant de les energies revolucionàries d'aquells darrers dies de juliol es manifestà en un furibund anticlericalisme, que posà en evidència el ressentiment atàvic d'amplis sectors populars envers l'església, covat per la bona relació tradicional entre aquesta institució religiosa i les classes dominants.

El mossèn escàpol, l'església incendiada

L'anticlericalisme dels revoltats explotà, ferint la sensibilitat personal dels catòlics. En els primers moments de la revolta, el rector i ecònom de Sant Llorenç, mossèn Josep Blancher, tement per la seva vida, va parlar amb els responsables del Comitè, que el tranquil·litzaren i li oferiren garanties d'avisar-lo si corria perill, perquè es fes escàpol. Segons ell mateix explicà en una carta, fugí de Sant Llorenç a la tarda del 22 de juliol a una masia del poble, on restà fins el dia 29. Després passà per Mura, i des d'allí, s'encaminà al seu poble nadiu, Llerona, on va romandre amagat durant tota la guerra.

Abans de partir, havia lograt amagar, amb l'ajut de feigresos, les relíquies, els vasos sagrats, els ornaments, roba blanca, els llibres sacramentals i també alguns plecs de testaments de l'arxiu parroquial. Tot aquest tresor litúrgic i documental llorençà restà guardat al forn vell del sòtan de cal Mirapeix, al carrer Nou, que fou tapiat, i també en una sabateria del mateix carrer, camuflat entre les capses. Allí romandria fins a l'entrada de les tropes "nacionals". Tampoc foren perseguides les monges carmelites, les quals es secularitzaren i continuaren impartint classes, sense haver de patir per llurs vides.

L'església parroquial de Sant Llorenç la profanaren i en cremaren el contingut, el dijous 23 de juliol a les cinc del matí un grup de milicians "incontrolats". La majoria eren elements faistes procedents de Rubí, però en la postguerra diversos milicians llorençans serien

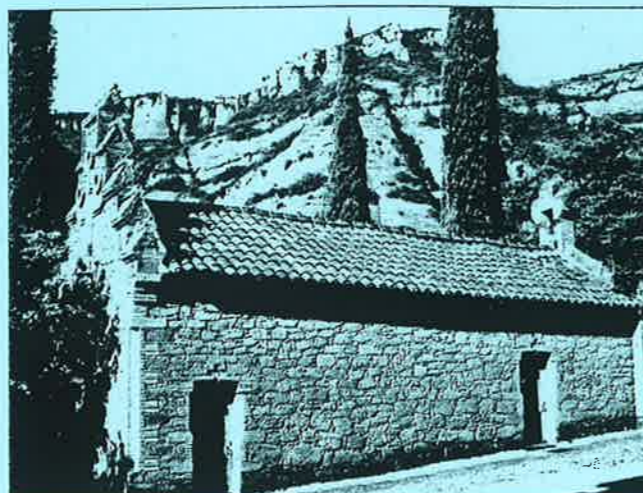
La plaça Major, aleshores de la República, abans de la reforma feta durant la guerra.

també acusats de participar en els estralls. L'orgue i els altars fóren estellats i cremats a Plaça, juntament amb les imatges de culte de l'església i les recollides en habitatges particulars. Els milicians obligaren els seus propietaris -devots i gent d'ordre- a participar també en la foguera formada a la Plaça Major, per tal d'escarnir-los, només se salvaren els bancs i l'edifici de l'església. Després cremaren els objectes del convent i la capella de les Germanes Carmelites del carrer Nou.

Un grup de quatre milicians requisaren l'automòbil del taxista Magí Rovira i Gotés per anar a l'església sufragània de Sant Feliu de Valldàrcara, on obligaren el masover de l'Armengol, a obrir-los el temple. Fóra de l'església cremaren el retaule de la Mare de Déu de l'Ajuda, juntament amb el mobiliari i la documentació de la sagristia i altres objectes. L'altar i el retaule de Sant Pere del Dalmau, fou profanat i cremat, com també la capella de Sant Roc del Marquet de Les Roques, o l'oratori del Galí. Es destruïren les creus de terme del Ricó, la Creu de Pedra i diverses fornícules amb imatges i símbols religiosos. Mesos després les campanes foren baixades del cloquer i trencades a cops de mall, segurament per recuperar el bronze per a fabricar projectils i armament.

Milicians voluntaris al front

L'esclafament popular del sollevament ("alzamiento") a Catalunya, comportà la dissolució de l'exèrcit regular. Els soldats de lleua tornaren des de les casernes a casa. Llavors les organitzacions sindicals i polítiques formaren columnes de voluntaris per anar a reconquerir Saragossa, en mans rebels. Així la CNT-FAI, el POUM, l'ERC, i el PSUC, portaren la seva gent més ardidada al front d'Aragó. La primera columna en partir de Barcelona, el 24 de juliol, fou la columna

La capella del Marquet, a la Vall d'Horta, va ser saquejada

Durruti, formada per uns tres mil faistes. Dels llorençans que partiren voluntaris al front tenim notícia d'Anselm Sans que s'enrolà a la columna Ortiz de la CNT, però es veu que el front no el satisfaria, i pel novembre tornà a Sant Llorenç, incautant-se del mas Daví, on formà una col·lectivitat de pagesos. Ramon Defrance s'incorporà a la columna SudEbre de la CNT-FAI i Gaietà Daví anà al front de Guadalajara, on després desertà en un permís, i fou fet presoner pels republicans. Altres milicians voluntaris foren en Joan Daví, el Robert Cruspinera, o el "Ton de la Cinta".

Des de l'inici de les hostilitats tot el territori de Catalunya havia quedat sota control republicà. A finals de 1936 els milicians voluntaris catalans cobrien de 400 a 500 km. de front de guerra, a l'Aragó, entre el Pirineu i el riu Alfambra. També hi hagué voluntaris catalans participant en la defensa de Madrid, la capital assetjada. Però la República, a conseqüència de la política de "no intervenció" de França i les democràcies europees, no va poder disposar del material bèl·lic necessari per sofocar la rebel·lió, mentre que els règims nazi i feixista d'Alemanya i Itàlia ajudaren decididament els militars rebels. Aquests s'esforçaven per unir els exèrcits sollevats del nord i el sud d'Espanya. Així ocuparen Badajoz el 14 d'agost i Toledo el 28 de setembre. Aquest mateix dia guanyarien Irun, plaça que els permeté controlar tota la frontera pirinenca, excepte la de Catalunya. Llavors el general Mola creà a Burgos la "Junta de Defensa Nacional", que presidí el general monàrquic Miguel Cabanellas.

El primer Ajuntament de la guerra

El 26 de juliol de 1936 es constituí el primer Ajuntament de la guerra atenent l'ordre del Conseller de Governació de la Generalitat, -publicada dos dies abans al DOG-, que ordenava la substitució dels regidors aliens al Front Popular. En virtut d'aquest decret cessaren sis regidors de la majoria de dreta del Consistori, és a dir, tots, menys Droguet i Solà de la coalició ERC-UR. El poder real al poble era però en mans del Comitè de Milícies, més concretament dels seus líders: Castella, Riatós i Parera.

El nou consistori es formà amb els vuit membres de la candidatura conjunta d'ERC i UR que perderen les eleccions municipals de 1934, i que fins aleshores formaven la minoria del Consistori republicà. La sessió de constitució acabà amb l'elecció per unanimitat de Francesc Solà i Ollé (SL, 1892-1964), pagès, de la Unió de Rabassaires com Alcalde, i dels també pagesos Valentí Droguet i Moratona, i Ramon Aymerich i Rius ambdòs de l'ERC com a alcaldes (ara en diem tinents d'alcalde) segon i tercer. Els regidors fóren Pere Sunyer i Costa; Llorenç Oliveras i Cot; Feliu Daví i Vallbé; Pere Jou i Mañosa i Josep Camps i Bruch respectivament. L'Ajuntament s'estructurà en quatre comissions de treball (tres d'elles presidides per l'Alcalde Solà: Governació, finances i obres públiques) mentre que Josep Camps presidia la de Cultura, i Llorenç Oliveras era el dipositari de cabals.

Una de les primeres evidències d'aquest Consistori fou la comunicació de la "desaparició" del secretari municipal Segimon Serra i Arboix, de 56 anys, carlí, que "fou mort i trobat el seu cadàver a Barberà i enterrat al cementiri de Sabadell". En la sessió del 2 de setembre l'Ajuntament mostrava la seva satisfacció per aportar un camió carregat amb quatre tones de queviures al front d'Aragó.

Segells de dues indústries col·lectivitzades: Les de Cal Demià i de Cal Ros.

L'expedició l'encapçalaren l'Alcalde Solà, i el llavors president del Comitè de Milícies Antifeixistes, Joan Riatós.

L'Ajuntament decidí emprendre diverses obres públiques com les de pavimentar un tram del carrer Francesc Macià (ara Ripoll), o construir la clavaguera del de Baix Creu de Pedra. També prosseguí la distribució a domicili de l'aigua corrent, a petició dels veïns, activitat que continuà durant tot el conflicte.

Control obrer a les fàbriques

La crisi de la indústria tèxtil al poble motivà que dies abans d'esclatar la guerra les empreses de Llorenç Valls i Pasqual Boada, tramitaren un expedient de reducció de treball davant la Generalitat. Al poble la indústria tèxtil ocupava 587 treballadors dels quals la majoria 384 eren dones i 204 homes. Passats els primers dies d'incertesa i vaga, en retornar els obrers, al treball de les fàbriques, es trobaren que els propietaris i part del personal directiu, havien desaparegut. Això facilità el naixement del règim col·lectivista, en el qual, l'assemblea de treballadors escollia un comitè de control obrer, per a garantir la producció i la gestió normal de l'empresa. Els Comitès de control regien l'administració de les empreses en base al capital que els patrons tenien al banc i pagaven regularment el setmanal als treballadors fins hi tot en cas de baixa o de ser mobilitzats. Per contra alguns treballadors de dreta i, més endavant desertors o familiars directes d'emboscats, fóren acomiadats, repartint l'import dels jornals entre els que restaven. Els obrers tèxtils assoliren diverses conquestes socials: Per un decret de la Generalitat de 25 de juliol obtingueren un augment salarial del 15%, una setmana de vacances pagades a l'estiu, i la reducció de la jornada laboral setmanal a 40 hores.

Les indústries de teixits de cotó de Jaume Valls i Sellarés, F. Damià, Llorenç Valls i Valls i Pasqual Boada, foren aviat col·lectivitzades. La fàbrica dels Aguilà (Tejidos Aguilà SA) no va ser-ho fins a l'octubre i el cenetista Joan Parera i Daví en presidí la Junta de Control.

El propietari de la fàbrica, Jaume Aguilà i Valls, i el seu hereu, Joan Aguilà i Bruix, foren detinguts a Barcelona, on residien, per les anomenades patrulles de control, i ingressats a les "txeques" del Convent de Sant Elies, presó on foren toturats i assassinats. També a Barcelona les patrulles de control detingueren a domicili i assassinaren a Joan Valls i Soldevila, de Cal Xacó, el gendre de Llorenç Valls i Valls.

Un decret de la Generalitat imposà la sindicació obligatòria als treballadors en les centrals sindicals majoritàries CNT i UGT. Això representà a la pràctica que tothom que volia treballar s'havia d'afiliar a un d'aquests sindicats. Es donà la paradoxa que gent de dreta de sempre va fer part de la CNT, el sindicat més arrelat al poble, des d'abans del conflicte, i aleshores de clara tendència faista, del qual n'ignorem les dades d'afiliació local. L'altre sindicat, la UGT, es creà a Sant Llorenç, precisament, a partir de les desavinences amb l'orientació de la FAI del cenetista Esteva Serratusell i Puigsallosas que en fou el principal propagandista i el primer president, fins que anà amb la seva lleua al front. La UGT que va tenir al poble una actuació moderada disposava de 43 afiliats l'any 1937. Emanat del Comitè català de Milícies Antifeixistes i, per iniciativa de la CNT, es creà el Consell d'Economia de Catalunya per a dirigir la producció.

Apropiacions de locals i béns

Per poder dur a terme la revolució el Comitè s'incautà de les propietats de les persones més acabalades. Una relació de locals i béns incautats per la CNT, dóna compte del nom del propietari, la naturalesa del bé (casa, finca...) el motiu de l'apropiació, o la seva vàlua aproximada en pessetes, però no recull en tots els casos el servei o finalitat a què fou destinada. En aquesta relació hi consten tots els propietaris dels masos del terme i els germans Llorenç i Teresa Valls

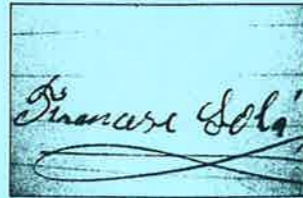
i Valls, aleshores dos dels majors propietaris que posseïen, diferents terrenys i cases llogades El motiu de l'apropiació esmentat a l'informe, és "per ésser feixista" o el de no cultivar directament les propietats.

Per aquesta relació sabem que la rectoria fou ocupada pel sindicat únic de la CNT-AIT, on un rètol comunicava "Nuestro hogar desea presidir la gran familia obrera". La mitja quartera d'hort de la rectoria va ser també conreada pels cenetistes. Al cafè Royal, s'hi instal·là el Centre Obrer Recreatiu. La UGT ocupà una casa de la Plaça. Altres domicilis privats, abandonats voluntàriament o de manera forçosa pels seus propietaris, també foren ocupats com les "torres" d'en Jaume Blasi, de Josep Albagès o de Joan Auger.

El poble, neguitós

El poble ni havia provocat, ni esperava, ni mereixia la guerra, però va patir-la des del primer moment. Ja hem fet referència al neguit que tant les notícies de la rebel·lió militar, com l'actitud dels revolu-

cionaris havien creat a Sant Llorenç, i també de la rauxa anticlerical que destruï els símbols religiosos públics i prohibí ostentar els privats. Les botigues del poble obriren el dilluns 20 de juliol amb tota normalitat, però amb el pas dels dies s'anaren buidant de productes, tant per l'acaparament, provocat per l'incertesa, com per la manca de subministraments regulars. Erem a l'estiu, època de collita i de vacances escolars, molta gent tenia hort i aviram i la distorsió de la guerra sobre la població preocupava, però no era, ni de bon tros, aclaparadora. Aquell 1936 no se celebrà la tradicional Festa Major, com en els dos anys succesius.

La signatura de l'Alcalde Francesc Solà i el segell de la Unió de Rabassaires

2) Entre la revolució i la guerra

El clar domini revolucionari de la CNT-FAI a la Catalunya dels primers mesos de guerra, va lograr contrarestar-lo la Generalitat el primer d'octubre de 1936, quan el govern de Josep Terradellas, format cinc dies abans, amb la participació de la CNT i el POUM, dissolgué el Comitè de Milícies Antifeixistes i aconseguí el traspàs a la institució d'autogovern catalana de tots els serveis de la República. Fruit d'aquest canvi d'orientació en la política catalana fou la remodelació dels Ajuntaments, on es crearen Consells Municipals amb representants de les forces polítiques i sindicals antifeixistes existents a cada poble que lluitaven al front.

Josep Castella, Alcalde

El consistori que presidia el rabassaire Francesc Solà, cessà el 5 d'octubre de 1936, en un acte on eren presents els fins aleshores consellers municipals i els "ciutadans del Comitè de Milícies Antifeixistes" i on Josep Castella, el seu cap, declarà dissolt l'Ajuntament i formà un Consell amb diverses comissions municipals. Aquest acte d'imposició del Comitè no fou considerat legal el 19 d'octubre, es feu la constitució formal del segon consistori de la guerra, en un acte presidit pel jutge popular Pere Salvó i Daví, bastint un Consell Municipal on predominà la CNT, amb representants d'ERC i la Unió de Rabassaires, d'acord amb el decret de la Generalitat.

El presidí Josep Castella (CNT), que fou elegit Alcalde per unanimitat. Els alcaldes segon i tercer foren, respectivament, Francesc Solà (UR) i Joan Riatós, (ERC); i els regidors: Llorenç Brossa (CNT), Joan Parera (militant d'ERC que s'havia passat a la CNT), Joan Trenc (ERC) i Joan Clotet (ERC).

Josep Castella, líder revolucionari, president del Comitè i Alcalde.

El nou Consell Municipal CNT-ERC-UR, s'estructurà en aquestes comissions: Defensa amb Llorenç Brossa i Joan Clotet; Economia: Joan Parera i Joan Clotet; Finances: Joan Trench i Francesc Solà; Cultura: Joan Riatós i Joan Clotet; Proveïments: Joan Clotet i Llorenç Brossa; Treball i Obres públiques: Joan

El nom del poble es canvià pel de Ripoll del Vallès

Riatós i Joan Clotet; Agricultura: Francesc Solà i Joan Trench; Sanitat i Assistència social: Joan Parera i Joan Trench. Un consistori de predomini cenetista, però on s'integrà i es dissolgué el Comitè de Milícies Antifeixistes. És a dir que el poder local s'exerciria en endavant des de l'Ajuntament.

Ripoll del Vallès

Aquest segon consistori de la guerra, començà fort, i així llegim al llibre d'actes que: "Atès que el "puesto" de la Guàrdia Civil està totalment desproveït d'efectius i els serveis d'ordre públic són a càrrec de milicians, s'acorda deixar sense efecte el "puesto" a partir de l'1 de novembre i desallotjar els familiars dels guàrdies, suspenent l'assistència de metge i medicaments, llum i aigua gratuïts, que havien disfrutat a costa del municipi". L'Alcalde Castella deixà sense efecte el "puesto" i, a mitjan novembre, refusà l'ofertament de tres parelles d'agents de la Guàrdia Nacional Republicana (nom de la guàrdia civil) amb l'excusa que no les podien allotjar al poble.

La Generalitat establí el 28 d'agost la divisió del país en nou regions i trenta-vuit comarques. Sant Llorenç Savall quedà inclosa en la comarca del Vallès Occidental.

El 24 d'octubre aprovà i aplicà tot seguit el "Decret de col·lectivititzacions i control obrer d'indústries i comerços" per ordenar la producció. La normativa consolidaria les indústries tèxtils del poble ja col·lectivitzades, però el fet que Sant Llorenç fos declarat municipi agrícola comportà greus problemes d'abastaments de matèries.

En la sessió del 19 de novembre de 1936, el conseller Joan Trenchs proposà el canvi de nom del poble per Ripoll del Vallès, proposta que s'aprovà per unanimitat i es trameté a la Generalitat. Un Decret de 2 de gener (publicat al DOG el dia 7) incloïa Ripoll del Vallès al nomenclàtor oficial. El nou nom portà alguna confusió i les cartes havien d'incloure "Abans Sant Llorenç Savall", perquè sinó es trametien a la capital del Ripollès.

Incautacions de capital per Obres Públiques

Aquest Consell Municipal emprengué diferents obres públiques per tal de donar feina als obrers en atur forçós. La reforma de carrers com l'empedrat del carrer Nou, la pavimentació del d'Alta Creu de Pedra (ara Bisbe Solà), el clavegueram del carrer Barcelona, o la remodelació i ampliació de la plaça Major (aleshores de la República) enderrocant Cal Xerric i l'antic Ajuntament, es feren realitat entre gener i agost de 1937. Es projectà també la construcció d'un pantà a la llera del riu Ripoll, a l'indret de les Conques, per a millorar el reg agrícola.

Per finançar aquestes actuacions el Consell posà en marxa diverses iniciatives. Una activa brigada forestal amb diverses colles que tallaren la llenya dels boscos incautats com els del Genescà, el Marquet, Vilatersana... per transportar-la en carros i vendre-la a diverses indústries sabadellenques, als forns de pa, o per a combustible dels particulars. També s'incautà el desembre de 1936 dels considerables valors bancaris de Josep Albaigès i Joan Roma, decidint pignorar-los i acceptà l'"oferiment" suposem que forçat de 15.000 pta del ciutadà Llorenç Valls per finançar les obres de la Plaça Major.

Josep Albagés, mestre, al que li pignoraren les accions.

Es creà una comissió especial per canviar els noms dels carrers, que formaren l'Alcalde Castella, Riatós i Clotet i que enllistà els treballs pel febrer de 1937. També consta la preocupació del Consell Municipal per l'auge del joc limitant les juguesques a cinc cèntims, sóta amenaça als cafeters d'una multa de 500 pta.

Moneda pròpia

L'Ajuntament llorençà com molts altres del país i per a paliar la falta de paper moneda n'emeté de pròpia per a ús local amb caràcter obligatori. El 15 d'abril de 1937 s'acordà posar en circulació interna del poble, 3.000 pessetes en bitllets amb valor facial d'una peseta i de 25 cèntims, respectivament. La mesura la justificà el "Rosset" en una sessió del Consell per "la demanda de veïns de totes les classes socials, especialment dels petits industrials i comerciants". Un mes i mig després, el 3 de juny, en haver-se esgotat la primera emissió, es decidí posar en circulació 2.000 bitllets més d'una peseta i 20.000 bitllets de 0,25 pessetes. La darrera emissió es va decidir el 17 de novembre de 1937. Llavors s'editaren 4.000 bitllets d'una pta; 4.000 més de 0,35 pta, i 12.000 de 0,25 pta., en substitució de les emissions anteriors que es preveia retirar progressivament de la circulació. Aquestes edicions es farien a la impremta Figueres de Sabadell.

Dos assassinats i una fuga espectacular

Si el setembre de 1936 s'havia trobat al pont de la Roca, les despulla cremada d'un cadàver, assassinat d'un tret, que resultà ser el del capellà Enric Olivé i Turull, de Castellar del Vallès i de 54 anys

d'edat, cap fet de sang s'havia produït al poble i terme. Aquesta tranquil·litat es veié alterada per l'assassinat a trets d'arma llarga, a les set del matí del 26 de gener de 1937, del forner, fill de "Cal Sac" i establert a Rubí, Joan Oliver i Casanovas. Fou abatut a trets al vestíbul de la torre de Cal Blasi que llavors estajava l'Ajuntament. Aquest fet ignominiós ha marcat la memòria popular llorençana. L'assassinat va anar a càrrec de quatre faïstes rubinencs que, segons sembla, li debien diners, tot i que no li robaren les pertences i que fugiren en un automòbil quan els consellers municipals Joan Trench i Joan Parera, s'incorporaven de bon matí als seus despatxos.

En aquella mateixa acció, l'exAlcalde republicà, Jaume Pujol i Patau, conegut com a "Camaneira", s'escapà dels seus botxins trencant les ventalles de la finestra i fugint emparat en la foscor hivernal per les teulades. Diuen que al milicià rubinenc que l'anava a ajusticiar se li va travar la pistola en disparar-li. També coneixem les gestions que van fer-se des del poble per alliberar persones detingudes per patruilles de control. És el cas de Jaume Valls i Dalmau, forner afincat a Sabadell, empresonat al Convent de Sant Elies de Barcelona al qual les gestions del rabassaire Jaume Daví i Pobra (SL, 1870-1953), el "vell peça", van salvar d'una probable mort.

La vida a la reraguarda: matèria i esperit

Reposats del primer sotragueig revolucionari que creà en el poble un sentiment de temor, la vida quotidiana s'adaptà a les noves circumstàncies de guerra. El conflicte trencà els mercats tradicionals i aviat se'n ressentí el subministrament de queviures que el mes de desembre esdevindria precari. Llavors va haver-se de recórrer al racionament dels aliments i els productes de primera necessitat. Així els cinc forns existents al poble -Cal Cisco de Plaça, Cal Sala, Cal Marcel·lí, Cal Sac, i Cal Sadurn-, cooperaren per oferir racions de pa limitades a 250 grs. per persona i dia, mentre es disposà de farina de blat. L'Ajuntament posà en circulació vals de racionament, i pel gener el sucre començà a ser substituït per la sacarina i escassejà el tabac. L'Ajuntament obtingué la dotació de mil litres de benzina setmanals. Un informe estadístic anual datat a les darreries de 1936 i signat per Llorenç Brossa, contempla els dèficit en alguns articles de primera necessitat i consum habitual (arròs, pasta, patates, mongetes, carn...). Per contra, la producció del poble era excedentària en vi 67.600 litres, carbó 52 tones, llenya 208 tones i teixits de cotó 2.600.000 metres.

Si les privacions materials eren comuns a tothom, en el poble convivien tres opcions ciutadanes. La primera la dels convençuts de la causa revolucionària, la segona i majoritària la de la gent preocupada per la situació que no era entusiasta de cap de les dues opcions enfrontades, i una tercera la dels anomenats quintacolumnistes, és a dir la població que desitjava el triomf del sollevament. Aquests darrers per a mantenir la moral resistent practicaren en la intimitat els ritus religiosos. Alguns més temerosos romanien "amagats", és a dir reclosos a cases d'amics o parents.

L'Exèrcit Popular i el rebel

Des de primers de gener de 1937 l'alfères Francesc Casadejust pujava de Sabadell per ensenyar instrucció militar als quintos. Una activitat que duraria fins el mes de març, quan la Generalitat dictà un decret de militarització de les forces obreres per a formar l'exèrcit popular. Un mes després cridà a files a les lleves dels anys 1932 a 1935, és a dir els homes nascuts de 1911 a 1914, per a consolidar-lo. Era un exèrcit regular amb línia de comanament, que substituïria les columnes de milicians del front i creà també l'escola de guerra, per a formar oficials i comanaments, alhora que dissolgué les Conselleries de Defensa creades pels Ajuntaments, entre les quals la del poble. Aleshores alguns dels llorençans cridats a files,

Al·legoria dels tres fronts de la guerra.

temerosos de la seva sort, desertaren i es feren escàpols, és a dir, que s'amagaren o emboscaren. El 20 de gener havia mort al front el milicià llorençà Climent Vilatersana i Turell, a conseqüència del bombardeig sobre un tren militar. Vilatersana havia estat l'any 1933 el president del Centre d'Esquerra de Catalunya del poble. Era casat i pare de dos fills.

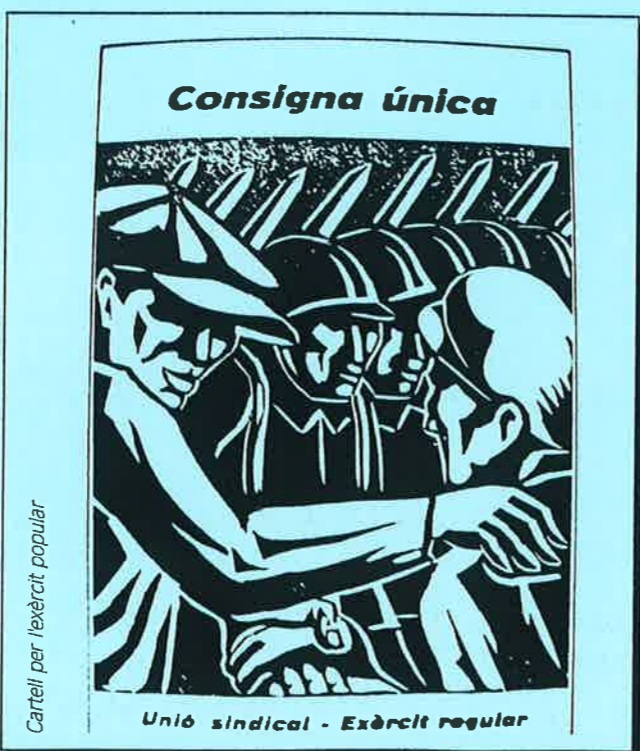
En el bàndol rebel, a l'autoanomenada "Zona Nacional", eliminats els generals Mola i Sanjurjo, el general Franco assumí a Burgos el 26 de setembre de 1936, el comandament de l'exèrcit, i el dia 30 fou nomenat Cap de Govern per la "Junta de Defensa Nacional" i l'endemà, ja amb el poder absolut, civil i militar, a les seves mans, fou proclamat "Generalísimo" amb la benedició de la jerarquia eclesiàstica que considerà la guerra com a "cruzada". Mesos després, el 19 d'abril de 1937 el "Generalísimo" decretà "manu militari" la unificació dels falangistes i els requetés en un partit únic "Falange Española Tradicionalista y de las Jons", suspent tots els altres partits polítics. Havia nascut el règim dictatorial del franquisme, disposat a anoerrar qualsevol expressió de liberalitat.

Crisi municipal ERC-CNT

A Catalunya, malgrat que la situació de guerra no era favorable i al deteriorament de les condicions de vida, les divergències entre, d'una part, la CNT-FAI i el POUM, que feien avançar la revolució

social, i, de l'altra, la presidència de la Generalitat, el partit ERC i un cada dia més influent PSUC, que consideraven prioritari guanyar la guerra, generaven friccions cada dia més evidents, en la direcció a seguir.

Un exemple el trobem en l'Ajuntament llorençà. En la sessió del Consell de gener de 1937 el partit ERC retirà la confiança als seus regidors Joan Clotet i Joan Trench, els quals havien presentat la renúncia al partit, l'un de secretari local i l'altre de soci del cercle. La majoria cenetista del Consell decidí però mantenir-los en el càrrec. La polèmica continuà i portà a, la intervenció, a petició de l'ERC, de la Generalitat, fins que en la sessió del 4 de març, els dos consellers d'ERC foren reemplaçats per Pere Salabert i Vinyets i Pere Bertran i Sellarés, respectivament. A raó de la dissolució de la Comissió de Defensa, el cartipàs municipal es restructurà així: Comissió de Defensa: Pere Bertran i Francesc Solà; Comissió de Foment i Obres Públiques: Joan Riatós i Llorenç Brossa; Comissió de Governació: Joan Parera i Pere Salavert; Comissió de Proveïments: Pere Salavert i Llorenç Brossa. En aquesta mateixa sessió el Consell Municipal acordà adquirir una bandera de la República i una senyera catalana, suposem que per a presidir la Casa de la Vila. Tot plegat mostra uns signes evidents de que l'actitud autogestionària de la CNT d'actuar al marge de les institucions republicanes, toca a la fi.

Cartel·la per l'exèrcit popular

3) Guanyar la guerra

El maig de 1937 esclatà amb virulència el conflicte latent entre els anarquistes de la CNT-FAI i el POUM que anteposaven la revolució social a la victòria militar sobre els rebels, i el govern de la Generalitat, que amb l'ERC i la influència creixent dels comunistes del PSUC i de la UGT, volien assegurar l'ordre públic i prioritzaven, per damunt de tot, el guanyar la guerra. L'enfrontament va tenir l'epicentre Barcelona en els "Fets de Maig", on després d'una setmana de combats, els marxistes i la guàrdia d'assalt de la Generalitat s'imposaren, produint els combats 400 morts i un miler de ferits. D'ençà d'aquests fets, els comunistes del PSUC dominaren la situació, amb l'ajut del PCUS. Alguns militants de la CNT-FAI, però sobretot els del POUM, considerats traïdors, foren perseguits arreu i alguns d'ells empresonats, o fins i tot assassinats, com el seu líder Andreu Nin.

A conseqüència dels "Fets de Maig", la Generalitat ja abocada decididament a la guerra, ordenà la destitució dels Consells Municipals dominats per la CNT, com en el cas de Sant Llorenç. Davant el descatament de l'ordre, a primers de juliol, un grup de carrabiners

pujà al poble per destituir de l'Alcaldia en Josep Castella i el seu Consell.

Els fets de Maig provocaren que el Govern de la República, instal·lat des de novembre a València, recuperés les competències que havia exercit la Generalitat.

El tercer Ajuntament de guerra

El decret de la Generalitat ordenava la constitució dels Ajuntaments d'acord amb la representativitat de les forces polítiques i organitzacions sindicals existents a cada població i que "formen el front únic contra la insurrecció militar i feixista". La intervenció de la Generalitat amb la presència dels carrabiners a Sant Llorenç forçà a tots els consellers a presentar la dimissió. Els carrabiners s'instal·laren definitivament al poble.

Per part dels partits polítics i sindicats foren designats els membres del nou Ajuntament: Tres en representació d'ERC i la CNT, respectivament, dos per la UGT, i un de la Unió de Rabassaires. Aquesta composició significava la fi de l'hegemonia de la CNT-FAI i també posar el govern municipal en consonància amb el de la Generalitat.

El consistori es constituí el 5 de juliol de 1937. Tornà a presidir-lo el rabassaire Francesc Solà, elegit Alcalde per unanimitat Joan Riatós de l'ERC i Josep Droguet de la UGT, foren elegits Alcaldes 2on i 3er. Els sis consellers, prèvia votació unànim, es nomenaren per aquest ordre: 1 Pere Salabert (ERC), 2 Francesc Farell (UGT), 3 Pere Bertran (ERC), 4 Josep Castella (CNT), 5 Joan Parera (CNT) i 6 Llorenç Brossa (CNT). El cartipàs municipal s'estructurà en aquestes comissions permanents: Comissió de Finances: amb Bertran i Brossa; Foment i Obres Públiques: Riatós i Castella; Governació: Farell i Parera; Proveïments: Salabert i Bertran; Agricultura: Droguet i Salabert.

En el relleu de l'Alcaldia es va fer arqueix de les existències de caixa i dels gèneres del magatzem, certificant-se un saldo positiu de 56.183 pta., amb un préstec pendent de retorn de la indústria tèxtil Cooperativa Sindical La Llorençana. La reclamació d'aquests diners generaria una agre picabaralla entre l'Alcalde Solà i Joan Parera (CNT). La CNT no encaixà aquesta pèrdua del poder local. Els seus tres representants deixaren d'assistir a les sessions del Consistori (dues al mes) i als actes municipals. L'enfrontament entre l'Alcaldia i la CNT, arribà a un lamentable episodi de lluita personal entre l'exAlcalde Josep Castella i Francesc Solà. Així el 22 d'agost de 1937 Castella trametè una carta personal amenaçadora que Solà denuncià al Jutjat de Terrassa.

Restablir l'ordre al poble

Aquest tercer Ajuntament de guerra intentà restablir l'ordre i acabar amb algunes pràctiques del període de domini anarquista. Així retornà l'auto-taxi, un Wippet B 31.726, requisat a Magí Rovira, i també un Ford de 25cv, incautat pel Comitè a la indústria de guerra sabadellenca "Baciana i Sanahuja". Lliurà per a la venda als comerciants locals tots els queviures magatzemats al dipòsit, autoritzant el regidor Salabert a fixar-ne el preu. Retornà a Carme Garcia els mobles i atuells de la masia de la Pregona, i a Joan Sallent i Carme Roma la mel trobada al local de la Unió de Rabassaires, situat en una taverna del carrer Diputació (ara Llevant), on, en acabar la guerra, s'hi instal·là l'Ajuntament. Joan Riatós, Alcalde segon, reclamà

Els segells de l'Ajuntament i els segells de les seccions sindicals de la UGT i la CNT locals

per l'octubre al "ciudadà-president" del sindicat únic de la CNT les claus de La Serra, El Daví i Can Brossa, disposats pels anarcosindicalistes.

S'aplicaren també mesures d'austeritat l'Alcalde Solà deixà de cobrar, i l'únic sou fou el del regidor de proveïments, de 70 PTA setmanals. A nivell de símbols es decidí canviar el segell municipal que dirà "Ajuntament de Ripoll del Vallès", il·lustrat amb el símbol tradicional de la graella al centre. El benefici de les sessions de cinema del Royal (ara Centre Obrer Recreatiu) es repartiran entre l'Ajuntament i l'empresa.

L'evolució de la guerra

L'objectiu principal de guanyar la guerra, comportà la crida de diverses lleves de reservistes. Així el juny de 1937 s'incorporaren a files els homes de la lleva de 1931 (nats l'any 1910), i el juliol les de 1932 i 1933. La perspectiva d'anar al front de lluita i l'evolució de la guerra va fer que bastants llorençans decidissin desertar i emboscar-se, i serien perseguits pels carabiners de la guàrdia d'assalt. Una pràctica, l'emboscament, que anà progressant en els mesos propers. Altres soldats de lleva, d'ideologia dretana, aprofitarien l'estada al front per a passar-se a l'enemic.

Els combatents llorençans lluitaren per conquerir Terol

Aquell any es creà el terç de "Nuestra Señora de Montserrat", format per voluntaris carlins procedents de Catalunya entre els quals el llorençà Mariano Guiteras. Els que es "passaren" a l'enemic trobaren l'ajut del capellà Miquel Rossell i Galí, instal·lat a San Sebastián (Donostia) i molt ben relacionat, per la seva condició de requetè, amb la jerarquia. En l'àmbit militar les novetats eren desencoratjadores. L'exèrcit rebel obtingué importants victòries militars. Així el 8 de febrer obtindria la caiguda de Màlaga, contrapesada pel triomf republicà a la batalla de Guadalajara, i el juny caigué Bilbao. A mitjan abril les forces rebels assolien al Mediterrà per Vinaròs, i aleshores, el territori republicà quedà partit en dos. Els republicans perderen tot el front del nord: Bilbao, Santander i Gijón, però contratacaren vencent les batalles de Brunete el juliol i de Belchite el setembre de 1937 per defensar Madrid.

L'octubre de 1937 Barcelona esdevingué la capital de la República acollint el govern de l'Estat. En aquestes Pere Ventura i Olivé fou ferit de metralla i mort al front de Madrid.

Amb motiu de la conquesta de Terol pels republicans el 21 de desembre, es va organitzar una manifestació al poble a la qual hi assistiren els escolars. Pau Daví i Rovira passat als "nacionals", fou fet presoner. Però l'alegria per la conquesta de Terol durà poc, i el febrer seria ocupat de nou pels rebels, fent-hi una borsa de 14.500 presoners de guerra republicans, entre els quals els llorençans Guillem Calvó i Agustí Cruspiner i Puig.

El soldat Enric Comellas i Valls (SL.1913), solter, trobà la mort, el 21 de gener de 1938, a l'Hospital del 10è cos de l'exèrcit a Barbastro, a on fou evacuat des del front.

La vida al poble: Inflació i atur

La moral de la població es ressentia malgrat les entusiastes pintades amb quitrà a les parets de "No passaran". A mitjan març els bombardejos de l'aviació italiana sobre Barcelona i Granollers, amb moltes víctimes civils, s'escoltaren des del poble. La inflació, ara galopant, va anar minvant el poder adquisitiu. Per exemple el preu oficial de la llenya passà de les 2,25 pta els 100 kg de juliol de 1937 a les 6,25 pta de febrer de 1938.

L'escassetat d'aliments feu que la majoria de famílies conreessin horts per a la seva subsistència. A les hortes es van haver de fer torns de vigilància nocturns per evitar el pillatge, i un preg anunciava que es castigaria els pares dels infants que prengessin fruita.

Per afrontar la crisi de subsistències es restringí el racionament dels aliments i productes de primera necessitat, i l'Ajuntament decidí retènia les targes de racionament dels que tenien rebuts pendents de pagament. L'horari de les botigues - apropiada del sindicat únic de la CNT- fou intensiu: de 6.30 a 14 hores i els dissabtes de 6.30 a 9. També es suprimí la tocineria col·lectivitzada i la venda de porc tornà a dependre dels comerciants. Aliments abans destinats al bestiar com les garrofes o els naps formaren part de la dieta, juntament amb el pa de moresc o les coques de farina d'ordi. La ingesta sovintejada de guixes provocà algunes malalties. Per l'agost l'Ajuntament demanà al Laboratori Municipal de Barcelona mil unitats de vacunes contra els tifus, mentre la tuberculosi feia estralls. El preu del litre de llet pujà a les 1,30 pta. Malgrat l'increment es denunciaren sis ramaders per igualir-la. La guàrdia d'assalt s'estatjava a la Torre de Cal Blasi, seu de l'Ajuntament. Els carabiners cuidaren l'ordre públic i, guiats per llorençans anaren a la recerca i captura dels soldats desertors i d'emboscats. El juliol els cenetistes havien creat la cooperativa de consum "Sol i Vida", que s'estatjà als locals de la Rectoria.

Des de la tardor de 1937 s'havia produït una important caiguda de la producció industrial per manca de subministraments i d'energia, i la feina escassejava. La reivindicació salarial dels treballadors per contrarestrat l'augment incessant de preus es manifestà pel desembre. L'Alcalde Solà negocià una puja de salaris amb els obrers de la construcció i els carreters de llenya. Si els treballadors forestals acceptaren un acord, no fou així amb els paletes i peons que acordaren dissoldre la col·lectivitat. Els empleats municipals també reivindicaren una mesada doble i un increment del sou per a 1938. Aquell hivern el fred fou molt intens i els penellons eren a l'ordre del dia. El 2 de març el consistori facultà l'Alcalde Solà per subvencionar els casos de veritable necessitat alimentària dels veïns.

L'Escola nova unificada

Un dels àmbits en què es progressà adequadament fou el de l'escola. La Generalitat creà el 1936 el CENU (Consell de l'Escola Nova Unificada), l'objectiu de la qual era una escola única, gratuïta i

La torre de l'Albagés, fou incautada i destinada a escola

laica, amb coeducació de nois i noies i en català, inspirada en els principis racionalistes del treball i la fraternitat humana. El març de 1937 l'Ajuntament acordà instal·lar un nou centre escolar a la torre expropiada de Josep Albagés, del carrer Francesc Macià (ara Ripoll). El municipi es feia càrrec del mobiliari, la llum i l'aigua, i sol·licità a la Generalitat la dotació de mestres per a 351 alumnes (60 de 2 a 4 anys d'edat; 157 de 4 a 8 anys i 137 de 8 a 12). Aquesta escola es complementà amb la ja existent al carrer Vapor (ara Casa de Cultura) de manera que els nois i noies residents a banda i banda de la carretera anaven a l'una o l'altra. Els mestres nomenats oficialment foren l'Andreu Auladell, la Dolors Bonet, la Delfina Malé, ajudats pels voluntaris Rafael Garcia i la religiosa secularitzada Amelia Malo. També s'arranjà l'antiga casa de religioses per a emplaçar-hi una escola de pàrvuls i guarderia infantil.

El desembre s'hagueren de desinfectar les escoles a conseqüència d'una epidemia de sarna i molts alumnes anaven amb el cap rapat per evitar els polls.

Els refugiats

Malgrat les dificultats creixents de la població, un nou problema afegit fou el de l'acollida de refugiats procedents de la zona de guerra. Els primers dinou arribaren l'estiu de 1937 i foren acollits per diverses famílies. Eren bàsicament dones, ancians i mainada, puix que els homes eren al front. A final de setembre de 1937 arribà un nou contingent de 96 refugiats procedents d'Astúries (Avilés, Cijón, Mieres o Po) i, en menor nombre, de Guadalajara. Una refugiada asturiana Angelita Blanco, pescadora, va infantar al poble.

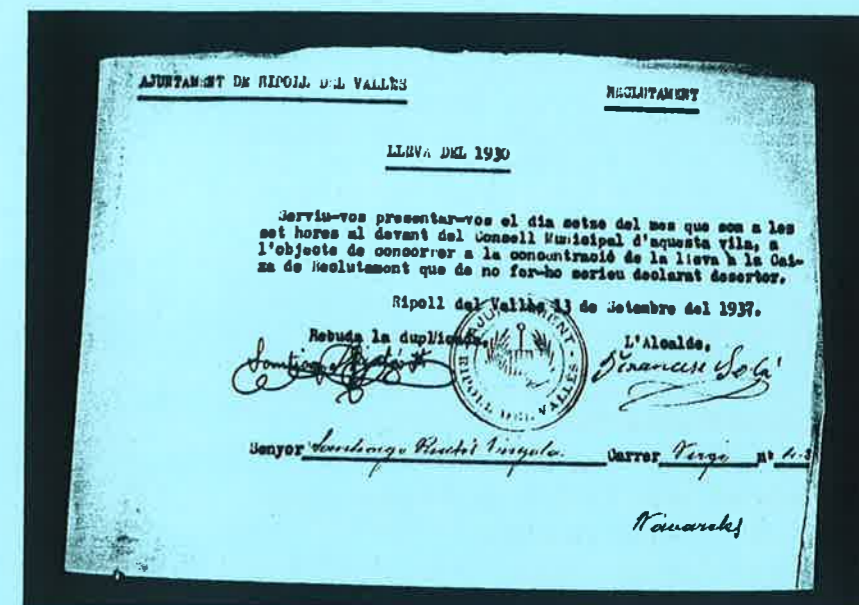
Als refugiats calia buscar-los estatge i proporcionar-los aliments. L'Ajuntament examinà la situació i decidí instal·lar les famílies aco-

llides a la caserna de la guàrdia civil i, a les dones i infants al Convent de les monges del carrer Nou que arranjàt per escola bressol. També aprovà adjudicar-los una pensió diària de 2 pta, les quals, juntament amb les 2 pta que rebien d'ajut de la Generalitat, els haurien de permetre mantenir-se. Així mateix els facilità la carta de racionament amb els mateixos drets i deures que els llorençans.

Per fer front a la despesa s'acordà carregar amb un 5% els sous dels obrers i passar una quota als industrials. El desembre el número de refugiats baixà de 115 a 85, perquè a una trentena els traslladaren a Caldes d'Estrac (Maresme). L'Ajuntament llorençà va ser solidari amb altres comunitats com Euskadi o aportà diners per als combatents al front.

Malgrat la guerra la República cuidà l'ensenyament.

Ofici de l'Ajuntament de reclutament d'un soldat de lleva.

4) El front de l'Ebre

La guerra continuava favorable a les forces rebels i la moral de reraguarda lleial a la República s'en ressentia. El març s'inicià l'ofensiva franquista a l'Ebre, alhora que les tropes alemanyes envaien Àustria, i Hitler entrava a Viena. El 3 d'abril les tropes del general Yagüe ocuparen Lleida i, dos dies després, Franco, des de Burgos, derogava l'Estatut de Catalunya, "En mala hora concedido por la República", segons resa el decret.

A raó del desastre militar que suposà per a l'exèrcit popular l'esfondrament del front de l'est, el govern va dimitir. Els socialistes moderats encapçalats per Indalecio Prieto, partidaris de negociar la pau amb Franco amb mediació internacional per salvar vides i preservar la democràcia, sortiren del govern. El Dr. Juan Negrin presidí llavors un govern d'"Unidad Nacional" amb predomini comunista, que fou el darrer govern de la República.

El mes d'abril Franco s'instal·là a la riba dreta dels rius Segre i Noguera Pallaresa. En l'intent desesperat d'aturar l'ofensiva, el govern republicà mobilitzà succesivament a tots els homes disponibles des del 17 anys (la coneguda com a lleva del "biberó") fins als de 40 anys d'edat. Naturalment molts dels cridats es féren l'escàpol i el poble reaccionà contra els desertors i emboscats. Les juntes dels sindicats CNT i UGT demanaren a l'Ajuntament mesures de reopresalia contra els familiars i proposaren deixar-los sense tarja de racionament o fer-los acollir refugiats. Una assemblea celebrada al Royal decidí crear una Comissió ciutadana per intervenir-hi, però aquella mateixa nit -se suposa que els propis emboscats- pintaren

Quatre soldats llorençans de la lleva del biberó que lluitaren a la batalla de l'Ebre: Jaume Puigdomènec, Antoni Otzet, Llorenç Roma i Jaume Salvó. (AFS)

amb quitrà una creu a la porta dels domicilis dels llorençans comissionats. El maig per acord de la junta central de la CNT i la UGT s'acordà retirar la tarja de treball a tots els treballadors amb familiars amagats o desertors.

Derrotisme a reraguarda

La situació d'angoixa i precarietat a la reraguarda, -des de mitjan 1938 el desig de tothom era que la guerra s'acabés-, provocà la

Criar aviram per pal·liar la falta d'aliments

Diversos segells de la CNT, el sindicat majoritari

desmoralització general i l'enfortiment dels quintacolumnistes. Aquests darrers esperonats pels missatges vibrants i triomfalistes del general Queipo de Llano emesos per "Radio Nacional de España" augmentaven la moral. Aquestes emissions radiofòniques s'escoltaven d'amagat, tapats amb una manta, per no fer soroll, i la propaganda oficial republicana, no assolía a contrarestar la informació.

La producció tèxtil s'havia aturat per falta de cotó i d'energia elèctrica, i els obrers perderen les conquestes socials assolides, tornant-se a l'horari de 48 hores. S'agreujà la falta d'aliments i l'Ajuntament demanà eiteradament a la Junta de Proveïments entre maig i juliol càrregues d'oli i de patates i adquirí un camió de fruita al poble de Castellbisbal.

L'economia del troc funcionà a bastament. Proliferaren els derrotistes i el mercat negre, va créixer l'especulació i els arribistes s'apoderaven d'objectes de valor que la gent havia de canviar per queviures, i dels bitllets de banca de "sèrie". En aquesta situació de crisi pregona els més penyorats foren les classes populars i, especialment, les dones, avis i infants. Una constant d'aquest període és la continuada sol·licitud d'informació per part dels familiars dels soldats mobilitzats al front de guerra. L'Ajuntament va canalitzar prop de les autoritats militars, amb èxit divers, la demanda de noves de les famílies llorençanes preocupades per la sort dels seus fills i parents pròxims, destinats als fronts de guerra.

L'anada al front provoca canvis a l'Ajuntament

El 20 de març l'Ajuntament acordà, a instàncies de la Conselleria de Seguretat Interior de la Generalitat, dissoldre la regidoria de Defensa. A raó d'aquesta dissolució es remodelà el cartipàs municipal reduint-lo a quatre comissions permanents: Finances a càrrec de Pere Bertran i Francesc Solà; Foment i Obres Públiques amb Joan Riatós i Llorenç Brossa; Governació, a càrrec de Joan Parera i Pere Salabert, i Proveïments amb Pere Salabert i Llorenç Brossa de responsables. És a dir que la CNT retornà a les responsabilitats del govern municipal juntament amb l'ERC i UR. La UGT quedà fóra del govern d'aquest quart i darrer consistori de la guerra

Lamentablement la darrera acta de les sessions de l'Ajuntament correspon al 16 d'abril de 1938. Sí que he trobat les comunicacions de canvis de representants al Consistori de les distintes forces polítiques i sindicals, perquè els seus titulars eren cridats, successivament, en les seves llesves, per anar al front. Així el 7 de juny Joan Parera, president de la CNT, comunica al ciutadà-alcalde la incorporació a files de Josep Castella i Llorenç Brossa i, designa Ramon Aymerich i Rius i Pere Sanahuja i Amorós per a substituir-los. El 10 d'octubre la pròpia CNT presentà a Pau Patau i Ossul i a Lluís Artusols i Pujol com a nous consellers. Dos dies després, la UGT anuncia que Francesc Farell i Josep Droguet han d'acomplir els deures militars i són substituïts per Ramon Rabat i Gost, Josep Camps i Bruix i Ramon Turró i Sala, aquest darrer com a suplent. Finalment, el 14 de novembre, la junta del "Sindicato Único de Oficios Varios" de la CNT designa per a consellers a Pau Patau i a Lluís Pasqual i Vila que substitueixen a Joan Parera i Ramon Aymerich, suposem que també incorporats a l'exèrcit. És a dir que a final 1938 deduíem que restaven a l'Ajuntament l'Alcalde Francesc Solà (UR), Pere Bertran i Pere Salabert (ERC), Ramon Rabat i Josep Camps (UGT), Pau Patau, Pere Sanahuja i Lluís Pasqual (CNT).

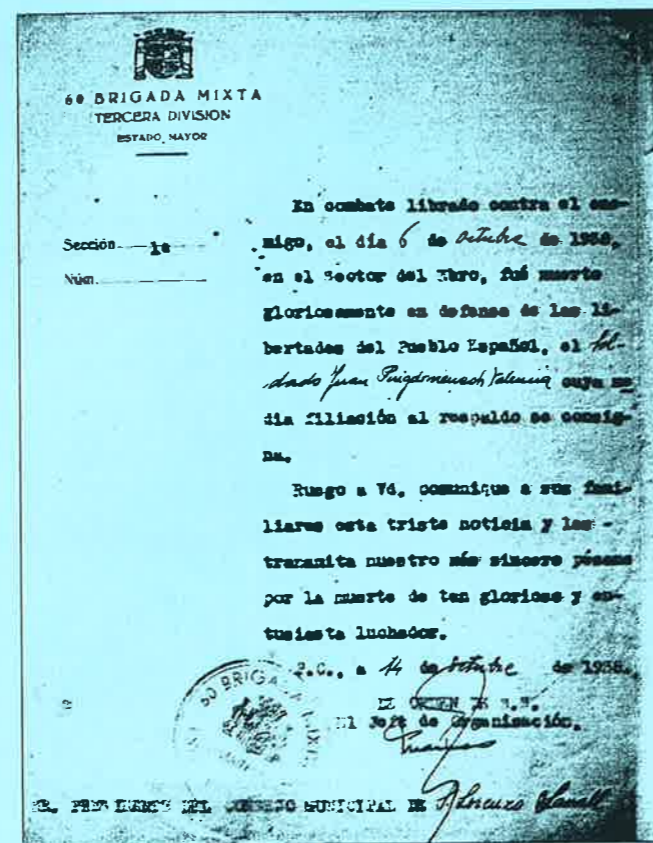
L'Ajuntament llorençà havia disposat novament del cotxe de Magí Rovira, fins que s'averià pel juliol i el retirà de circulació. Llavors adquirí un automòbil Ford. Pel novembre l'església parroquial es transformà en garatge. Allí s'aparcaren més d'una dotzena de flamants automòbils nous de la marca "Studebaker" sense fer cap servei. Amb la reïtrada s'endugueren aquest valuós i misteriós estoc de vehicles camí de la frontera.

Desercions i evasions per evitar el front

Ja hem explicat com el govern Negrin dominat pels comunistes i en l'òrbita soviètica, decidí mobilitzar a tots els homes disponibles pel front que comportà que molts llorençans optessin per escapolir-se i emboscar-se. Els contraris a la República, a banda de la deserció, utilitzaren dues estratègies de boicot: una la de cercar influències (enxufes) per ser destinats a llocs segurs, i l'altra anar amb la lleva al front per passar-se a l'enemic. Una tercera opció fou travessar el Pirineu i ingressar a la "Zona nacional". Davant l'onada creixent de desercions i l'increment d'emboscats els carabiners de la guàrdia d'assalt practicaren al poble diverses ràtzies per a detenir-los, i alguns fóren presos, estomacats i enviats a batallons disciplinaris. També es produïren pressions i detencions entre els familiars directes dels fugitius, en alguns casos reclosos com a ostatges al Poble Espanyol i altres centres d'internament de Barcelona. Pares d'emboscats i desertors, fóren objecte de tortures, palissos i registres. La mare del desertor Josep Solé, Rosa Espalter i Sellarés, fou empresonada pel SIM i morí, poc després d'alliberar-la, a causa de les tortures patides. El pagès Josep Saladelafont i Bosch acusat de protegir emboscats, va ser detingut i traslladat a Barcelona on fou jutjat condemnat a mort i executat, als fossats del castell de Montjuic, acusat de traïció.

Els passats a l'enemic i la xarxa d'evasió llorençana

Alguns llorençans per convicció ideològica, es feren l'escàpol des del poble i passaren per França per incorporar-se al bàndol dit "nacional". Altres es passaren des del front de combat, per engruixir l'exèrcit rebel de Franco. Sabem que passaren a l'enemic des del front Josep Borrell; Pau Daví, Antoni Salient, Josep Bellsolà, Silvestre Rovira o els germans Francesc i Valentí Caba.

Missiva de l'exèrcit republicà a l'Ajuntament comunicant la mort en combat del soldat Joan Puigdomènech i València

Altres llorençans contraris a la República, fugiren pel Pirineu a França per incorporar-se directament a l'exèrcit franquista. Fóren: Pere Camprubí, els requetès Mariano Guiteras i Josep Riera; Pere Rifà voluntari a la 1ª bandera de FET y de las JONS de Catalunya i Josep Solé. També passaren als rengles franquistes Francisco Valls i Serra, els germans Joaquim i Francisco Valls i Valls, delegat local de "Renovación Española", o Salvador Canadell. Juntament amb aquests passats a l'enemic i considerats "excombatientes" catorze llorençans foren fets presoners per l'exèrcit republicà, és a dir, "excautivos", d'acord amb la terminologia dels vencedors. Fóren Josep Bohigas; Maurici Brosa, Pere Calvet; Joan Capdevila; Pere Capellas; Francesc Carrera; Joan Escudero; Climent Genescà, Martí Laporta; Sebastià Mañosa; Pau Puigdomènech; Ramon Vall; Gabriel Valls i Caballol i Joan Valls i Serra respectivament. També hi hagueren setze dones captives dels republicans, que foren internades a Barcelona, però no n'he trobat la relació.

Des de Sant Llorenç s'organitzà l'evasió a la "zona nacional" de persones compromeses o addictes al bàndol rebel. Una línia que utilitzaren tant llorençans com persones foranes, era l'anomenat "Socorro Blanco". Els que volien passar-se ho feien per França per retornar a Espanya per la frontera d'Irun. El paleta i telefonista Joan Pla i Pelegrí fou un dels organitzadors d'aquesta línia d'evasió, per la ruta de Figols o de Guardiola, a través d'Andorra, amb la col·laboració de l'Estrella, una dona poc sospitosa, que establia el contacte amb els guies (molts d'ells avesats contrabandistes). Per aquesta operació d'alt risc es cobraven 300 duros de plata. Pel juny de 1938 agents del SIM intentaren detenir a Joan Pla que s'havia fet escàpol i tenia els dos fills amagats. Un d'ells Josep Pla i Borrell, l'amagaren aparedat en un cup a cal Paraire, i a resultes d'això morí just en acabar la guerra. A raó d'aquelles actuacions del SIM el centre telefònic del poble s'adjudicà a Assumpció Ramos i llur família, de la tenda de l'Av. 14 d'Abri1, 8.

La terrible batalla de l'Ebre

La vetlla de Sant Jaume, la nit del 24 al 25 de juliol, s'inicià l'anomenada batalla de l'Ebre: L'ofensiva total republicana per trencar els 70 km de front. L'exèrcit popular travessà amb llaguts i barques el riu, trencant les posicions de l'exèrcit rebel. Els republicans concentraren al front totes les seves tropes inclosos els joves de la lleva del biberó. Aquella gran batalla fou considerada la més cruenta, fins aleshores, de la història d'Europa i d'Espanya. Que sapiguem deu llorençans hi deixaren la vida: nou soldats combatents de l'exèrcit popular i un carlí, passat a l'enemic, que fou assassinat pels seus.

Les tres primeres baixes foren la del soldat Josep Fajas i Solé (SL.1919), pagès, solter que per causa d'una meningitis post-traumàtica produïda per fets de guerra, morí el 10 de juny, a l'Hospital de sang de Montserrat. Rossend Noguera i Vall, teixidor, nat a Granera el 1920, mort a Morella el 15 d'agost i, la de Francesc Sallés i Umbert (SL.1906), empleat de Cal Aguilà, i casat amb Josepa Riatós, soldat de la 27 brigada, que desaparegué en combat el 23 d'agost, també a Corbera. Per l'octubre dos llorençans més moriren en combat: Llorenç Oliveras i Cot (SL. 1901) pagès casat amb Carme Muntlló i regidor de l'ERC el juliol de 1936. Dos dies després, el 6 d'octubre, Joan Puigdomènech i València (Sant Feliu de Codines, 1909) teixidor i operador de cine, "monia gloriósament en combat". Tres altres soldats foren víctimes de la batalla sense que en coneguem les circumstàncies, el xòfer Ezequiel Riatós i Francàs, solter; el paleta Joan Molera i Tarascó, (Moià, 1907) i Isidre Cuberta i Relat (SL.1911) soldat que fou donat a mitjan maig per desaparegut. La sort de Joan Dalmau i Crusella, carlí, i fou fatídica: Detingut per desertor fou enviat a un batalló disciplinari al

front de l'Ebre. Allí els "nacionals" el van fer presoner a la serra de Cavalls el 30 d'octubre. Quan ja es creia salvat, en els rengles dels seus correligionaris, un marroquí que li volia robar el vestit i les sabates l'assassinà d'un tret.

Els mutilats en la gran batalla foren Andreu Mañosa i Argemí ferit al genoll esquerra prop de Mequinesa, d'on l'evacuaren a València i després a Terrassa. Jaume Valls i Patau, "Rosbanyetes" que perdria l'ull esquerre a conseqüència d'una col·lisió de l'ambulància on circulava el mes d'agost. El mes següent Llorenç Valls i Serra (SL.1919,comerciant) soldat de la 27 divisió, fou ferit de bala i metralla a l'esquena. També de la mateixa divisió fou ferit al colze, prop de Maials, Joan Caba i Valls, evacuat a Sant Hilari Sacalm. Pau Puigdomènech i Brossa i Jaume Salvó i Gibert, tots dos de la "lleva del biberó" van ser ferits lleus. Pau fou curat a Terrassa i en Jaume a Reus

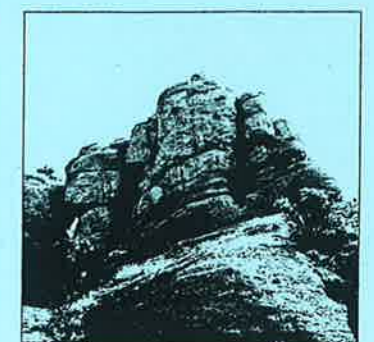
Naturalment aquesta cruenta batalla produí una gran inquietud i al poble tothom volia saber noves dels seus, que no arribaven amb fluïdesa. El 16 de novembre de 1938 les tropes republicanes repassaren el riu en retirada, després de 113 dies de dura lluita que produí 90.000 baixes. Seixanta mil combatents republicans i trenta mil franquistes. El dia 18 la batalla de l'Ebre havia acabat i amb ella la capacitat de resistir de la República.

Els emboscats

El terme llorençà i el seu entorn ofereix diversos indrets on poder aixopugar-se i ser abastit de queviures sense aixecar massa sospites. Masos ròncs, coves o abrigalls. Un d'aquests amagatalls naturals fou el "Cau dels Emboscats", situat a la carena dels Emprius, des d'on s'exerceix un efectiu control visual del poble. Altres indrets foren les "Casetes del Daví", els Òbits o masos ròncs. Amb la crida massiva de lleves les desercions s'incrementaren i l'augment dels emboscats creà inquietud i ràbia entre els més lleials a la República, que perseguiren els desertors amb les forces de carabiners. En qualsevol cas la pressió exercida sobre els familiars directes dels emboscats va ser severa, perquè els escàpols es presentessin al CRIM nº 15 de Terrassa, on pertanyien.

La peripècia personal dels que s'amagaren i emboscaren conforma un retaule de vivències extraordinari que caldria rescabalar de l'oblit. Segons les autoritats franquistes de la immediata postguerra la relació "d'emboscats" recull trenta-tres persones, però sembla que la realitat fou molt més àmplia. Carles Dalmau i Valls, de les Oliveres, (SL.1905) amagat dos anys, va ocupar el "Cau dels emboscats", i al seu fill Francesc, d'un any d'edat, li amagaven que tenia pare —li digueren que era un mosso— per tal d'evitar inconveniències en les visites dels carabiners. Alguns dels emboscats foren capturats pels carabiners i enrolats en batallons disciplinaris que anaren al front.

Fins hi tot l'Alcalde Francesc Solà va tenir amagats al seu domicili, una opció heterodoxa que segurament li permeté salvar la vida a la postguerra.

Segell de la GNR i vista dels Emprius on hi ha el "Cau dels Emboscats"

5) La derrota

Amb la desfeta a l'Ebre, havia començat l'anomenada "batalla de Catalunya". L'exèrcit franquista ocupava ràpidament el país. El sistema de conquesta del territori consistí en bombardejar amb l'aviació ciutats, pobles i carreteres, per obrir pas a la d'infanteria i a la cavalleria precedides per tropes mercenàries marroquines. El desembre s'inicià la retirada de les tropes republicanes camí de França. El govern republicà en un darrer intent desesperat cridà a mitjan desembre a files als considerats "inútils totals" dels reemplaços de 1923 a 1941. El 6 de gener mobilitzà a la lleva de 1922, i una setmana després, les lleves de 1921, 1920 i 1919, homes de quaranta anys. Els soldats havien de dur-se la manta, calçat, plat i culletra. Però molt pocs acudiren a la crida, la majoria esperaren "amagats" l'entrada dels "nacionals".

El 24 de desembre de 1938 Antoni Tort i Rocavert, funcionari de la Generalitat, fou nomenat Comissari Municipal i assumí les funcions reservades a l'Alcalde i l'Ajuntament. L'Alcalde Francesc Solà li donà possessió i Tort nomenà Pere Salavert delegat de proveïments i cabals. El poble restava paral·litzat observant la retirada vers l'exili.

Quatre llorençans més, morts en la retirada

Els combats per aturar l'avanç ja imparable de l'exèrcit de Franco, van provocar la mort de quatre combatents de Sant Llorenç. El soldat de la 55 divisió Jaume Olivé i Roma (SL.1904), masover de l'Armengol i casat amb Teresa Patau, fou afusellat el 26 de novembre al Pirineu per l'exèrcit popular, sense que en coneguem els motius. Llorenç Borrell i Crusella (SL.1906) trobà la mort el 28 de desembre al front de Sort, a Camarasa. Era casat amb Mercè Solé i tenia dos fills. Dos dies després moria a la Clínica militar de Valls Llorenç Lladó i Caba (SL. 1908) a causa de l'herides de metralla. Era casat amb Maria Valls i Serra, amb dues filles. Finalment en el front de Sant Quintí de Mediona, el 21 de gener de 1939, moria Pere Sans i Marfà (Caldes de Montbui,1907), obrer tèxtil casat amb Teresa Suñer i pare de dos fills.

El 19 de desembre la responsable de l'ajut infantil a la reraguarda de la Generalitat demanava la cessió del Marquet de les Roques per a instal·lar-hi una residència infantil.

En la retirada es saquejà gairebé tot el poc que quedava. Pel gener passaren pel poble còrrues de gent amb vehicles de tot tipus de tracció, transportant llurs pertences més preuades i arreglant tot allò que podien carretejar, camí de França, cap a l'exili. Es produïren alguns pillatges als comerços, i les tropes republicanes s'endugueren dos camions i entre vuit i deu carros amb els seus respectius animals de tir.

El fred i la gana eren el pa de cada dia. Des del 21 de gener el poble es trobava sense llum. El dia 28 a la nit, una patrulla de l'exèrcit republicà en retirada, instal·là explosius al pont de Cal Maurici i al mur sota la torre de l'electricitat, en un darrer i inútil intent d'evitar l'ocupació del poble, però els explosius no foren actius. Tement l'explosió els veïns del cap de pont i del carrer de la Rectoria abandonaren, a les dues de la matinada, el poble per a refugiar-se a l'Armengol. Allà van esperar l'entrada de les tropes. També va haver-hi un intent de calar foc a la fàbrica de Cal Ros que, finalment, no es produí.

L'entrada de les tropes d'ocupació

El 29 de gener de 1939 a primera hora de la tarda, les tropes de l'exèrcit franquista, procedents de Monistrol de Calders, ocuparen amb tancs i cavalleria, el poble, on molta gent els esperava delerosa i els vitorejà. L'aspecte del poble era desolador. Els que havien romàs amagats sortiren dels seus caus amb els rostres pàlids, i els emboscats, que eren tot pell i óssos, retornaven al poble. Tothom creia —de bona fe— que amb la fi de la guerra s'acabarien les penallitats, però ignoraven les limitacions que els esperaven. Barcelona fou ocupada el 26 de gener, Girona el 4 de febrer i, una setmana després, els franquistes ja dominaven tota la frontera ocupant l'enclau de Llívia. Amb la retirada, pel camí de França, partiren refugiats i persones que es destacaren en l'acció social i política. Altres restaren al poble confiats que no havien de témer per la seva actuació personal, però s'equivocaren. A peu per les fronteres del Pirineu travessaren la carena 460.000 exiliats, molts d'ells ferits i tots delmats. Allí foren desarmats i internats per l'exèrcit francès, —la majoria soldats senegalesos—, en els camps de refugiats del Rosselló, improvisats a les platges sense les mínimes condicions de salubritat i higiene.

La guerra acabà aviat. Madrid capitulà el 28 de març i dos dies després ho feia València. L'ú d'abril el "generalísimo" Franco, des de Burgos, dictava el darrer "parte" de guerra: "Vencido y desarmado el ejército enemigo, las tropas nacionales han conquistado los últimos objetivos militares. La guerra ha terminado". Un comunicat que seria penjat a la porta de tots els Ajuntaments d'Espanya.

Comissió Gestora a l'Ajuntament

A les sis de la tarda del 29 de gener el "Tercer año triunfal" segons la nova terminologia a l'ús, el capità de cavalleria José Luis Muñoz Nájera, assistit de l'improvitzat secretari Valentí Rossell i Galf, elaboraren l'acta del nou poder municipal. "Han comparecido en éstas Casas Consistoriales los abajo firmados (sic) al objeto de ponerse de acuerdo referente al nombramiento de la Comisión Gestora encargada de regir los destinos de este municipio con carácter provisional hasta tanto quede constituido el definitivo por nombramiento de la Autoridad correspondiente." "Después de un cambio

El nom del poble fou, com tot plegat castellanitzat

de impresiones entre los Sres. firmantes, de unánime conformidad se acuerda nombrar, Alcalde-Presidente a Don Lorenzo Caba Valls, Primer teniente de Alcalde a Don Juan Valls Genescá y regidores los Sres. José Camprubí Argemí, José Borrell Serra y Valentín Rosell Galf".

"San Lorenzo Savall" com es diria ara, ja tenia Alcalde en la persona del comerciant i transportista Llorenç Caba, de Cal Simeón, un home valent que havia viscut tota la guerra al poble i havia estat regidor designat l'any 1935. El 5 de febrer es nomenava el propietari Pau Valls i Gall (SL.1880-Bcn.1966) jutge municipal i a Josep Sala i Rius, fiscal.

Una ordre de 16 de febrer ordenava als ocupants la recuperació i custòdia de tota "la documentación abandonada por el enemigo en su más amplia acepción: de interés militar, judicial, político, social, propagandística y también la de particulares". És a dir tot allò que forniria l'anomenada "Causa General" i es dipositaria a l'Arxiu de Salamanca.

Presoners de l'Exèrcit Nacional

Els soldats republicans vençuts al front varen ser fets presoners i internats en camps de concentració. En aquests camps d'internament una comissió classificadora demanava informes individuals dels presos als pobles de procedència, per esbrinar l'actuació durant la guerra i també els antecedents civils. Eren informes que emetien el cap local de Falange, el capellà i el cap de la guàrdia civil. En virtut d'aquestes notícies el tribunal de "prisioneros y presentados", format per militars, destinava els soldats reclusos a les presons, si eren considerats "Desafectos", i on podien esperar un judici sumariíssim amb nombroses sentències de mort, o bé als batallons de treballadors, si el seu passat no era considerat massa sospitós. Amb aquest sistema brutal de "neteja ideològica", Franco pretenia acabar amb tot rastre de liberalisme i assegurar-se el control del "Nuevo Estado", regit per una ferria dictadura militar.

Així el febrer i març de 1939 molts llorençans eren internats en camps de presoners del Nord (Santander, Bilbao, Vitòria...) pendents de classificació. D'entre els llorençans internats en camps de concentració, tenim notícia d'aquests: Manuel Alonso, Feliu Caba; Gabriel Caballol, Pere Calvet, Joan Capdevila, Pere Capellas, Francesc Carrera, Pere Comellas, Agustí Cuspinera, Martí Llobet, Pere Musterni, Francisco Riera, Emili Serra, Pere Turull i Queralt i Joan Valls i Serra, que eren presoners, sense que sapiguem on eren internats. Antoni Sallent estava confinat a Aranda de Duero, Josep Solà i Munt al Batalló de Treballadors 52. A Renteria (Guipuscoa) trobem a Josep Blancafort al Batalló de Treballadors, 87, mentre Esteva Serratusell, ferit de guerra, era a l'Hospital de Zumaya. A Irurita (Navarra) tenen pres a Ramon Urtusol, i a Vitoria a Pere Agell. A Bilbao hi foren reclosos Miquel Calveras i Llorenç Pujol, a Deusto Josep Bou, Maurici Brossa, Melcior Patau, Silvestre Rovira i Joan Salallasera. A Orduña, Josep Sala.

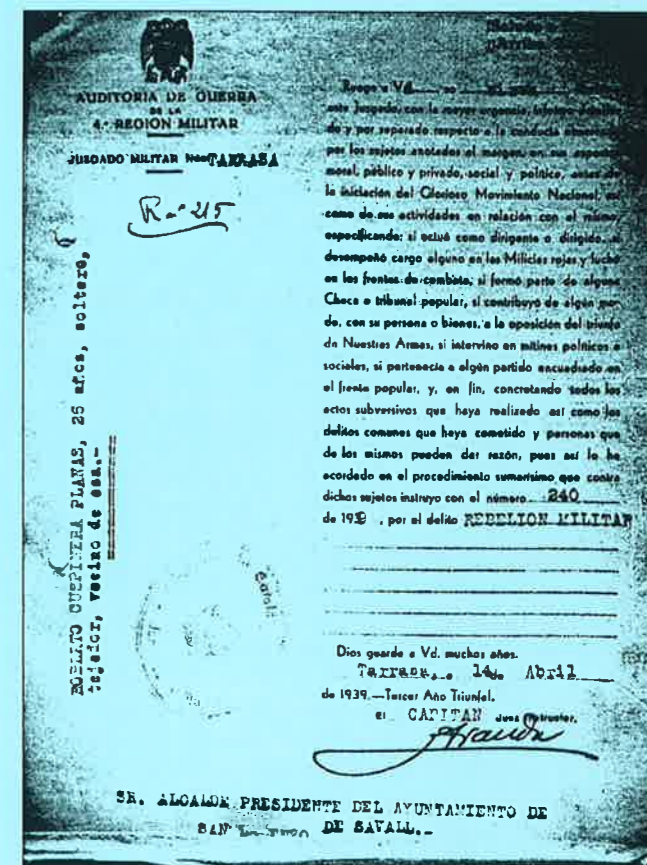
A Santoña (Santander) Josep Bohigas. A Saragossa Ramon Vall, a Terol, al Batalló de Treballadors 171 Sebastià Solà, i a la presó a Guillem Calvó. A Valladolid Jaume Rovira que havia sortit tinent de l'Escola de Guerra. A Madrid Joan Tena al Batalló 114, i Ramon

Farell al Batalló de Treballadors 78 de Villaverde Bajo. A San Marcos de Liéó, a Josep Bellsolà. A les presons, als camps de concentració i als batallons de treballadors, quedaren però altres llorençans presos, els familiars dels quals s'escarrasaven per obtenir-ne notícies i suplicar avals de les noves autoritats perquè fóssin alliberats.

Processats pel delictes de rebel·lió militar

Entre els mesos d'abril i novembre de 1939, l'auditoria de guerra de la IV Regió Militar, a través del Jutjat Militar de Terrassa, processà pel delictes de "rebel·lió militar" (1) un nombrós grup de llorençans l'únic delictes dels quals era haver estat fidels al règim oficial.

Els encartats foren Joan Calvet, Guillem Calvó, Joan Camps, Jaume Casas, Francesc Camprubí, Antoni Casellas, Robert Cruspiner, Joan Daví i Cot, el seu pare, Jaume Daví i Pobra, Ramon Defrance, Llorenç Grau, Pau Patau, Melcior Patau, Magí Rovira i Solà, Pere Rius, Josep Sala, Jordi Salabert, i Josep Sanciment. Més endavant també ho foren Ignasi Argemí, Pere Coll, Juan Pérez i Josep. Entre els informants i acusadors trobem a "personas de reconocida solvencia moral", tots veïns de Sant Llorenç.

Nombrosos llorençans foren encartats pel delictes de "rebelión militar"

6) El "nou" règim franquista

El primer franquisme, l'anomenat període autàrquic, s'havia iniciat amb la "victoria final". Algunes famílies llorençanes havien fugit amb la retirada a França, per por de la repressió, i al poble restaven encara alguns refugiats. L'actitud generalitzada dels llorençans fou de submissió al nou règim, sobretot per part dels més acabats, als quals el "Nuevo Estado", els garantia la propietat i l'ordre, després del llarg període d'inseguretat i de privacions viscuts a la reragurada republicana, i del record punyent de l'efervescència revolucionària dels primers dies de guerra.

S'encetava un llarg període de repressió, de fam i de temor generalitzat. Catalunya com a país havia estat derrotada, i les seves institucions i la llengua catalana foren abolides i perseguides. La religiositat d'una església revengista, esdevingué la única expressió social tolerada i fomentada, i imposà els seus criteris en la moral i els costums.

La penúria econòmica i les malalties derivades de la mala alimentació, amb especial incidència de la tuberculosi, foren les constants d'aquells primers anys de la "Victoria", amb una exhaltació constant dels signes i símbols feixistes més extemporanis. La simbologia feixista es feu omnipresent. El mateix nom del poble es castellanitzà: "San Lorenzo" i el nou poder polític quedà en mans dels membres acabats d'ingressar al partit únic "Falange Española Tradicionalista y de las JONS". Totes les conquestes de les dones foren també anulades i la condició femenina, considerada "el descanso del guerrero". La dona quedà apartada dels llocs públics i relegada a la llar.

Els anys de la fam i la por

En aquell nou escenari la fam continuà persistint. La pobresa assoliria unes grans dimensions, malgrat que les indústries reemprendrien aviat el treball perquè els danys havien estat mínims. Els salaris dels obrers tornaren a ser els anteriors al 18 de juliol del 1936, tot i l'increment dels preus que havien quadruplicat el cost de la vida entre 1936 i 1939. El racionament dels aliments i productes de primera necessitat es reinstaurà amb les anomenades "cartillas de racionamiento" i havia de durar fins a 1951. També s'obrí el menjador d'"Auxilio Social" per als més desassistits. Els sindicats obrers foren abolits i els obrers ara anomenats "productores" s'enquadren obligatòriament a la "Central Nacional Sindicalista" (CNS), un únic sindicat vertical, que tenia per model el del "fascio" italià. Els noms dels carrers foren canviats, l'escola es castellanitzà, separant de nou nois i noies, i s'obligà els comerciants i industrials a canviar d'idioma els rètols, impresos, i tot paper públic. El català quedà estrictament circumscrit a la intimitat familiar i fóra de l'escola.

La repressió envers els vençuts adoptà moltes formes. La primera la inseguretat, no només en funció de les "responsabilidades durante el período rojo", sinó que abastava tota la trajectòria vital anterior a la guerra. Qualsevol denúncia o acusació de "desafecto" al règim podia comportar molts problemes, i gairebé tothom era sospitós. En segon lloc l'acomodament laboral pels suspectes, o les vexacions envers els familiars d'exiliats i empresonats. Es practicaven requisos als seus domicilis, com l'apropiació dels bens de Joan Parera. És a dir el pacte de la fam i el menyspreu pels vençuts.

Una ordre de 22 de gener de 12940 obligava a classificar els reclutes de les lleves de 1936 a 1941 en quatre categories ideològiques: "Afectos, indiferentes, desafectos y encausados". Molta gent va creure, de bona fe, que si no havia participat en delictes de sang,

La imatge del Dictador es va fer omnipresent

no tindria problemes per inserir-se a la vida normal. Fou un error. El règim nascut de "La Cruzada" buscà anoerir no tan sols qualsevol dissidència i expressió de liberalisme, sino que requeia també en les persones que no mostraven prou entusiasme o fidelitat a la causa. Així per exemple calia cantar l'himne de falange, el "cara al sol", saludant a la romana, abans d'ipiciar-se qualsevol acte públic o activitat escolar, o no es permetia distreure el descans dominical i de les festes amb activitats productives o de lleure.

El nou poder local: La Falange i l'església

Malgrat el nomenament "manu militari" de la Comissió Gestora de l'Ajuntament, presidida per Llorenç Caba, el poder real al poble l'exerciren des del partit únic "Falange Española Tradicionalista y de las JONS" i des de l'església, lliurada totalment a la causa dels vencedors. Sis mesos després de l'ocupació del poble, la "Jefatura" local declarava tenir 240 falangistes enquadrats. D'aquests falangistes 40 eren homes adults: 64 pertanyien a les organitzacions juvenils obligatòries (16 pelayos, 30 flechas i 18 cadetes), mentre 88 dones formaven la "Sección Femenina" i 46 noies l'organització juvenil. El primer Jefe Local fou Francesc Serra i Bruix, que el 3 d'octubre cessà en absentar-se del poble, essent substituït per l'excombatent Pere Camprubí i Soler. La resta de dirigents foren el jove secretari Pere Caba i Vilaseca; Jaume Armengol i Crusella com a dipositari; Joan Roma i Daví com a delegat de la CNS, Maria Nasarre, delegada de la Sección Femenina i el carlí Josep Riera cap de l'organització de joves, tot i que a l'octubre "por incumplimiento de órdenes varias" fou substituït per Josep Borrell també excombatent que ingressà a Falange el desembre de 1937. Altres dirigents falangistes de primera hora foren Manuel Berbis que exercí de Delegat d'investigació, Miquel Calveras responsable de l'"Auxilio Social" o Pere Cot encarregat de la formació premilitar dels joves.

Pel que fa a l'església el rector Josep Blancher retornà a Sant Llorenç el 17 de febrer, i el dia 19 se celebrà la cerimònia de "reconciliació" i la missa, cerimònia que es repetí al cementiri. Els actes de fe tinguren llavors una important projecció pública. La diada de Sant Llorenç, el 10 d'agost, es van inaugurar les obres de restauració de l'altar major de la parròquia, després d'una processó amb la imatge del patró. Les despeses d'aquestes restauracions anaren a càrrec d'industrials acabats del poble com Llorenç Valls i Valls, Climent Aguilà i Valls o Joan Sisquella.

Els danys materials produïts en el període de guerra avaluats pels mateixos propietaris i avalats per l'Ajuntament foren de poca quantia. S'avaluaren en un total de 254.200 pta, de les quals 145.700 pta corresponien als estralls en edificis religiosos (només a la parròquia es declarà 115.800 pta). Els danys en les torres i els masos

incautats sumaven 108.500 pta. Un informe per a la COCI de Terrassa datat el juny de 1941 diu que "los intereses económicos de las industrias no sufrieron otro perjuicio que el estar la administración en manos de los comités de incautación en su explotación directa". Sumaren 7.400 pta.

Cinc llorençans executats

Els quadres de la societat democràtica llorençana: polítics, socials i sindicals, foren perseguïts i empresonats, o, en el millor dels casos hagueren d'exilar-se a França. La dinàmica de guerra continuà aplicant-se als vençuts d'una forma abassagadora fins a molts anys després del final oficial de la guerra. La "Ley de represión de la masonería y el comunismo", permetia els judicis sumaríssims i les condemnes i/o paradoxal pel delictes de "rebelión militar" als combatents republicans i les execucions sense cap garantia legal.

En virtut d'aquesta obstinació en anoerir tota forma de lideratge del període republicà, un any i mig després d'acabar la guerra, cinc llorençans - quatre residents al poble i un a Montblanc -, van ser condemnats a mort en judicis militars sumaríssims i afusellats. En cap d'aquests condemnats es provà la participació directa en assassinats o delictes de sang. Hem de deduir que la intenció dels militars, a instàncies de les informacions trameses des de Sant Llorenç, eren inspirades en la revenja i imposades com a càstig exemplar.

Els llorençans executats foren Joan Riatós i Francàs, de 45 anys, nat a Sabadell, fill de Lluís Riatós de cal paleta nou, i de Maria Francàs, afincats al poble, on tenien una ben guanyada fama d'emprenedors. Joan Riatós era casat amb Coloma Gibert, i pare de tres fills: Lluís (1922), Rosa (1927) i Frederic (1929). Riatós era paleta i militava a l'ERC, de la qual l'any 1933 fou vocal del CEC. L'any 1936 formà part com a secretari del Comitè de Milícies del qual en fou president. Alcalde segon del Consell Municipal format per l'octubre de 1936, seria conseller fins que anà amb la lleva al front on seria fet presoner. Fou afusellat per sentència del tribunal militar de Terrassa el 5 de juliol de 1940 al Camp de la Bota, junt amb altres dotze condemnats a mort.

Josep Castella i Ros conegut com "El Rosset", (Casserres, 1906). De 34 anys, era casat amb Madrona Brossa, de Cal Bufó, i pare d'una filla Rosa (SL, 1931) i d'un fill Llibert (SL, 1935). Era paleta

Aquestes parets del Camp de la Bota veieren l'execució entre 1936 i 1939 de 1.700 republicans

d'ofici i militant de la CNT, de la tendència faista que liderà al poble. Va ser el president del Comitè de Milícies i l'Alcalde que presidí el segon Consell Municipal de guerra d'ençà de l'octubre de 1936. Rellevat de l'Alcaldia continuà de conseller a l'Ajuntament fins que s'incorporà al front, on fou fet presoner. Fou afusellat per sentència del tribunal de l'auditoria de guerra de Girona el 16/XII/1940 al Camp de la Bota junt amb altres cinc condemnats a mort, entre els quals els llorençans Joan Parera i Joan Clotet.

Joan Parera i Daví (SL, 1892) tenia 47 anys d'edat. Era vidu de Carme Conde, matrimoni amb una nena afiliada Celestina Raya (1926). D'ofici teixidor, pertanyia a l'ERC, de la qual fou president del Centre d'Esquerra l'any 1935. En la guerra milità a la CNT que també presidí. Fundador del Comitè de Milícies, liderà la Junta de Control Obrer de la fàbrica Aguilà col·lectivitzada. Va ser regidor del Consell Municipal CNT-ERC-UR format l'octubre de 1936, fins que anà al front. En el testament fet a la presó deixà la casa i pertences a la seva afilada reclosa llavors a la maternitat de Barcelona.

Joan Clotet i Corominas (Reims o Riner, 1907). De 33 anys d'edat, era pagès. Casat amb Elisa Carné de Gallifa, tenien una filla Trinitat (SL, 1931). Membre del Comitè de Milícies, militava a l'ERC partit del qual en fou conseller municipal en el segon Ajuntament de guerra format l'octubre de 1936. El gener de 1937, renuncià al càrrec, per integrar-se a la CNT. Marxà també al front de guerra on fou fet presoner.

Abans d'aquestes execucions, el 19 d'octubre de 1939, afusellaren a Tarragona per ordre del Jutjat Militar "de la Plaza" a Ramon Gali i Escutó de 41 anys, casat, pagès i militant del POUM. Era fill de Sant Llorenç Savall però residia i actuà a Montblanc.

El poble, va pagar un altíssim preu en vides humanes als vencedors de la guerra. De res serví la carta del rector de la parròquia, mossèn Josep Blancher, on confessava el bon tracte de que fou objecte pel Comitè. Sembla que es volgué imposar un càstig exemplar.

Els condemnats per rebel·lió militar

A banda de les execucions s'instruïren, per les autoritats militars franquistes, nombroses causes sumaríssimes pel delictes de rebel·lió militar. Tant és així que a més dels executats, vint-i-cinc llorençans eren encara ingressats a la presó Model de Barcelona l'any 1941, acusats d'aquest gravíssim delictes pel Jutjat Civil Especial de Responsabilitats Polítiques. De tots ells es demanà a les autoritats llorençanes la relació dels seus béns immobles, tot i que no tenim constància de que fossin incautats.

Eren Ramon Brosa i Utset (SL, 1914). El seu germà Llorenç s'exilià a França on encara viu a París; Francesc Caba i Valls (SL, 1893-1947); Joan Calvet i Lladó (SL, 1901-); Guillem Calvo i Alfonso; Josep Casadevall i Llausà (SL, 1907); L'uguetista Agustí Cuspinera i Puig (Moià, 1878 - SL, 1947), el seu fill Robert Cuspinera i Planas (SL, 1913); Jaume Daví i Pobra (SL, 1870-1953). El "vell peça" i el seu fill Joan Daví i Cot (SL, 1916); Ramon Defrance i Carceller (SL, 1917); Miquel Edo i Esteve; Martí Ferrer i Matas; Llorenç Grau i Rovira; Martí Llobet i Camprubí (SL, 1920); Julián Martínez Sánchez; Pau Patau i Ossul (SL, 1878-1955); Tomàs Sala i Jo; Pere Salavert i Vinyets (S. Quirze Safaja, 1884-SL, 1955); Joan Serra i Valls; Esteva Serratusell i Puigallosas (SL, 1912.); Francesc Solà i Ollé (SL, 1892-1964); Josep Solé i Mirapeix (SL, 1879-1958); Joan Trenc i Vila; Pere Utset i Rius (SL, 1885) i Josep Valls i Valls (SL, 1885-1962).

Els fets de que sel's acusava eren la pertanyença al partit ERC i a les organitzacions sindicals CNT i UGT, abans o durant la guerra. L'haver estat milicians i participat en la crema d'esglésies, comitès obrers o en la persecució d'emboscats. Les condemnes foren de 12 anys i un dia de reclusió major, rebaixades en algun cas a sis anys i un dia.

Govern municipal

La Comissió Gestora de l'Ajuntament que presidia l'Alcalde Llorenç Caba, va iniciar les seves activitats en l'estatge de l'Ajuntament del carrer Diputació, (ara de Llevant). La Gestora es mouria entre les atribucions de Falange i de l'Església, els dos poders fàctics locals. Entre els primers acords adoptats trobem l'expedició d'avalis a presoners del "Glorioso Ejército Nacional" i el canvi de noms dels carrers dedicats a personatges del nou règim i a honorar la memòria dels cinc llorençans del bàndol vencedor, assassinats en la guerra. Per la documentació municipal sabem que al poble no es trobà material de guerra abandonat i que l'agost de 1939 es celebrà de nou la Festa Major. També que per l'octubre de 1939 es vacunà la població de diftèria i el novembre de tifus.

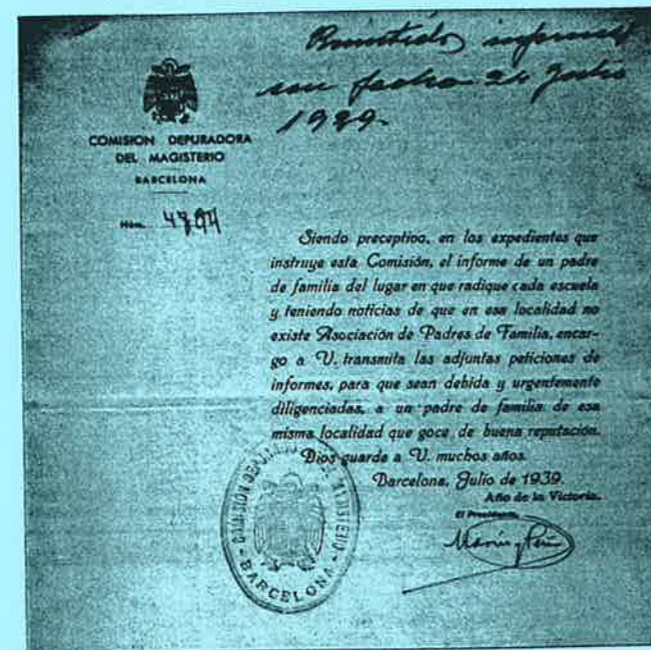
Ben aviat, l'abril de 1940, el "Jefe Local" de la FET reivindicà el nom del seu fundador José Antonio Primo de Rivera al nomenclàtor ciutadà. L'Ajuntament ordenà sacrificar el bestiar "abandonado por los rojos en su huída", i decidí llogar a Pau Valls i Gall, ara jutge de pau, un local per al "puesto" de la guàrdia civil que pel febrer ja havia tornat al poble.

El padró municipal reflectia l'efecte de la guerra amb un important descens de població: De 1638 persones l'any 1936, s'havia passat a 1531 en el cens de 1940.

El 21 de setembre de 1940 el Governador Civil de Barcelona nomenà una nova Comissió Gestora amb Pere Camprubí i Soler (SL, 1912-1984) per Alcalde, el pagès i exalcalde Tomàs Sala i Serra (SL, 1911) i el contramestre tèxtil i excombatent Josep Solé Espalté (SL, 1909-1982) com a primer i segon tinent d'alcalde, respectivament, i els regidors gestors Mariano Guiteras i Vila (SM l'Estany, 1908), carif; Jaume Solà i Brossa (SL, 1913) i Antoni Sallent i Soler (SL, 1914) emboscats i excaptius. Tots ells eren membres de Falange excepte Tomàs Solà "por negligencia" (sic).

Un grup d'exsoldats republicans que formaren el "ejército nacional" en acabar la guerra

Tots els funcionaris públics van ser depurats pels franquistes

Punt i seguit

Segons les dades més fiables la guerra civil causà 350.000 morts al front, i provocà l'exili de 460.000 persones. A Catalunya, els catalans morts al front fóren uns 45.000. 5.300 civils fóren víctimes dels bombardeigs de l'aviació i 8.300 persones foren assassinades per patrulles de control. En la postguerra 3.565 catalans foren executats per sentències dels tribunals militars entre 1938 i 1953 (!) quan encara s'afusellava per sentències de fets de la guerra al Camp de la Bota de Barcelona, on ara s'alça el Forum de les Cultures.

La dictadura franquista es perpetuaria fins a la mort del "Generalísimo" el 20 de novembre de 1975. Es caracteritzà per la pobresa material del primer període d'autarquia perllongat fins a 1951, i per la misèria cultural que, malgrat l'obertura forçada per assolir el reconeixement internacional, i d'ençà de 1959 el desentrellisme econòmic, perdurà fins al final del règim. El Producte Interior Brut i la renda per càpita de 1936 no es recuperarien fins als anys cinquanta. Però tot això ja és una altra història.

Jaume Valls i Vila,
Sant Llorenç Savall, agost de 2004.

Un testimoni viu del front de l'Ebre:

Jaume Salvó i Gibert

En Jaume Salvó va néixer a Sant Llorenç el 21 de juny de 1920. Amb només disset anys, el 27 d'abril de 1938, l'exèrcit republicà el va cridar a files amb l'anomenada "lleva o quinta del biberó", junt amb altres joves llorençans. Després d'una curta estada a Barcelona per a fer la instrucció militar, els portaren a la línia de front de la batalla de l'Ebre.

Aquella fou la darrera resistència republicana a l'avanç constant de les tropes rebels de Franco. La República es jugava el tot pel tot en aquella batalla, la Catalunya autònoma, també. Però, de fet, a aquells joves inexperts els varen dur com animals a l'escorxador.

En Jaume recorda amb emoció aquella duríssima experiència.

Quatre llorençans nascuts l'any 1920, de la lleva del biberó. Drets i d'esquerra a dreta: Llorenç Roma, Jaume Salvó i Silvestre Rovira, que lluitaren a la batalla de l'Ebre. El que està assegut és en Jaume Sallent, que s'emboscava prop de Can Sallent per evitar anar al front de guerra.

"A Barcelona, juntament amb en Jaume Puigdemívol, en Llorenç Roma i en Silvestre Rovira, coincidirem a la caserna amb homes fets i drets d'altres reemplaços que, per edat, podien ser els nostres pares. Ens tenien moltes atencions. Tot d'una, la sort ens va canviar. El 24 de juliol de 1938 ens van traslladar a tots quatre, a la línia del front de l'Ebre, enquadrats en la 16a divisió, 23a Brigada, 4t. Batalló, 1a companyia".

Un escenari dantesco

Amb els seus 18 anys recentment acompanyats, l'entrada en combat, el dia del seu sant, fou una experiència terrible que en Jaume narra amb emoció:

"Els obusos llençats per l'aviació percutien prop nostre" - m'explica- "Allò era un infern. Apostat en una rasa batuda per una metralladora enemiga les bales ens xiluvaven per damunt del cap i s'incrustaven al parapet de la trinxera més amunt del clatell. Els oficials i comissaris ens cridaven "Arriba muchachos", per fer-nos avançar, però l'instint de supervivència t'enganxava a la rasa".

"En aquelles circumstàncies terribles només et salvaven les ganes immenses de conservar la vida.

Erem a Corbera en un camp obert entre el foc de tancs dels dos exèrcits, i ens feien avançar en direcció a Gandesa en fila índia. Varem anar passant, un si i un no, puix que ens disparaven al cos. Teniem just el temps que el soldat enemic tardava en carregar l'arma. Va morir el que anava davant meu, i també el del meu darrera. Jo i en Llorenç Roma tinguérem sort i pasarem, però sis companys moriren en l'intent.

En aquelles circumstàncies extremes, no tens altra sortida que matar o morir. Tens molta, molta por. Et sens mort i només vols salvar la vida, t'hi aferres. Jo alçava els braços buscant que em ferissin però no encertaven. Llavors, en una acció desesperada, em vaig autolesionar disparant-me un tret al braç. Així, ferit, vaig poder sortir d'aquell infern". En Llorenç Roma i en Silvestre Rovira, van reular en una barca travessant l'Ebre. A en Silvestre el van reclutar al bàndol dit "nacional".

En Jaume Puigdemívol va estar al càrrec d'una potent metralladora. Els seus trets batien l'horitzó de soldats enemics que queien ferits de mort. Matar o morir, era tot el que podies fer. En Jaume es va trastornar veient davant seu aquella carnisseria, i va abandonar la posició amb la metralladora, fugint de l'infern. El comissari el va fer seguir per detenir-lo i, probablement, executar-lo. Els soldats que el seguien li disparaven un

tret que el ferí a una cama. Ell va respondre encarant-s'hi i disparant i així va prosseguir el seu camí. D'aquell fet, en Jaume va estar sempre més delicat dels nervis. Dels 150 joves soldats d'aquella primera companyia, tan sols en sobreviuérem tretze".

Escàpol i emboscats

"Em van evacuar ferit cap al Parc de Samà, a Reus, a on et curaven les ferides en un hospital de campanya, però una vegada guarit, els responsables de la teva Brigada t'anaven a buscar, per portar-te altra vegada al front. Era el mes de setembre. Davant l'horrible perspectiva de retornar a l'infern del front, vaig decidir escapolar-me. Vaig omplir el macuto amb el xusco de pa que ens donaven i amb els raïms que vaig poder recollir d'unes vinyes properes.

Des de Reus vaig anar fins a Barcelona amb tren. Allà tenia una germana que regentava un forn al carrer Boter, així la meua família sabrien que encara era viu. Des de Barcelona, em van acompanyar a Castellar del Vallès. Allí hi tenia una altra germana casada, la Pepeta, que residia a la masia de Can Montllor, als afores del poble. Vaig romandre amagat, per l'entorn de la masia, menjant allò que podia trobar i recollint els aliments que em portava, d'amagat, la meua germana.

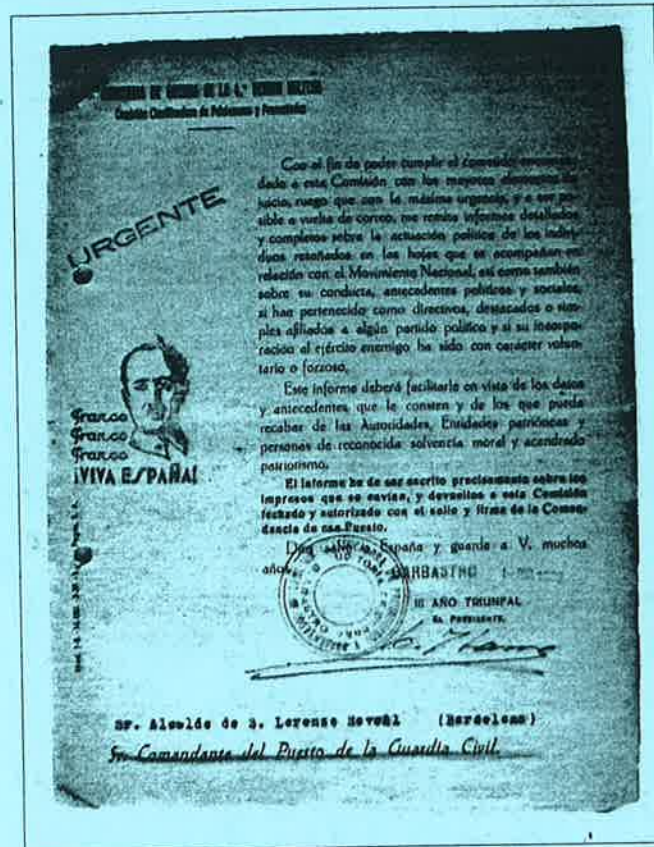
Aquella situació d'emboscats era molt més tranquil·la. Vaig trobar aixopluc a sota d'una roca. No estava sol. Hi havia altres emboscats en aquells indrets castellarencs. Un familiar que també s'havia fet escàpol. I un meu cosí, de la quinta del 1937, que hi havia arribat carregat amb el fusell, la munició i amb cinc bombes de mà, junt amb un seu cunyat.

Erem doncs quatre emboscats que a vegades ens distreiem jugant a cartes. Matar el temps i no ser vistos era la nostra principal preocupació. L'objectiu era conservar la vida i evitar que ens retornessin a l'infern del front. Així vaig passar la tardor i els primers freds de l'hivern.

Quan les tropes de Franco van entrar a Castellar, vaig tornar a Sant Llorenç, a casa"

Per a Jaume Salvó i per a molts altres llorençans la guerra no s'acabà del tot pel gener de 1939.

Varen ser fets presoners de l'exèrcit vencedor. Instruïts de nou en l'ús de les armes i destinats a noves unitats per fer de nou el servei militar. En Jaume Salvó va anar vestit de caqui fins l'any 1945. Li havien robat la joventut com a tants i tants d'altres llorençans.

La sol·licitud d'antecedents va ser constant després de la "Victoria"

Algunes dades del Sant Llorenç de l'època

Dues vistes generals del poble d'abans de la guerra civil (autor desconegut, AHM). Observis l'absència de bosc entorn del poble

Padró Municipal d'habitants

Any	Persones
1900	1.406
1910	1.321
1920	1.327
1936	1.630
18/7/1936	1.646
1940	1.531
1941	1.559
1945	1.346
1950	1.353

Terme Municipal: 4,060 hectarees

Hes. superfície	Ús
2.030	Boscós
970	Erms
50	Conreu de regadiu
400	Conreu de secà
600	Vinya
10	Olivar

Collites i producció. Any 1937

Producte	Producció
Vi	6.000 hectolitres
Civada	50.000 kilos
Patates	50.000 kilos
Mongetes	6.000 kilos
Llenya	208.000 kilos
Carbó	52.000 kilos

Cens de bestiar

De transport	De cabana
51 Mules	153 Ovelles
22 Ases	112 Cabres
6 Cavalls	

LA INDÚSTRIA TÈXIL

Llorenç Valls i Valls

Empresa col·lectivitzada "Lorenzo Valls i Valls" CNT-UGT
 Nom popular Vapor Ros. Situada al carrer del Vapor
 Cotó. Despatx al c/ Bailén, 43. Barcelona
 50 telers, 12 màquines de pentinar de 266 púes, 2 màquines
 d'omplir canilles de 150 púes, 2 Orditors, 1 Nuadora.
Treballadors: 314 (100 homes i 214 dones)

S.A Aguilà

Empresa col·lectivitzada S.A Aguilà
 Situada al carrer de la Diputació (ara Llevant)
 Cotó. Despatx al c/ Girona, 24. Barcelona
 176 telers, 13 màquines d'omplir carrets, 7 Orditors, 3
 Nuadores, 7 màquines d'omplir canilles.
Treballadors: 181 (68 homes i 113 dones)

La Protectora textil Lorenzana (F.Damià)

Cooperativa Sindical "La Llorençana"
 Situada a la Ctra. de Linars (ara Avinguda Catalunya)
 a l'edifici de la Caixa de Sabadell.
Treballadors: 46 (18 homes i 28 dones)

E. Pascual Boada

Situada al carrer Francesc Macià, ara Ripoll.
 Producció 2.600.000 metres lineals de teixit anual.
Treballadors: 46. (17 homes i 29 dones)

Total treballadors: 587 (203 homes i 384 dones)